

Ljubljanski

ZVON

Leposloven in znanstven list.

Štev. I.

V Ljubljani, dne 1. prosinca 1896.

Leto XVI.

Sveti ogenj.

Parzijska legenda.

„Tebe, sveti ogenj, sina Ahure-Mazde slavimo.“ —

„Blagor možu, ki te vedno neti in čuva!“ —

„Daj, o sveti ogenj, duši moji modrosti in moškega poguma,
delavnosti in vztrajnosti!“ —

„Ognja tvojega močnega si mi želimo, o Ormazd!“ —

Avesta: Vispered VIII, 21; Khorda-Avesta XI, 4;
Yačna LXI, 9—12; Khorda-Avesta XI, 7.

Kaj prigodilo v Balkhu se je lepem?
Meščanom čitaš na obrazih strah.
Sovražnik morda bliža se zidovom?
Po ulicah postopa narod plah.

Bazár je prazen danes. Kupcev ni.
Trgovec se s trgovcem pogovarja
Polglasno, tiho in osuplo zroč,
Pa odhajaje dučan svoj zatvarja.

Tja na svetišče Ormazdovo krasno,
Tja kaže ljudstvo žalostno z rokój;
Od ust do ust gré glas: »Na žrtveniku
Ugasnil sveti ôgenj je nocój!

»Gorjé! Osveta pride iz nebés,
Obraz svoj Ormazd zdaj od nas obrne;
A ves Irán podjarmi Ahriman,
Vse poloví nas v mreže svoje črne!«

Čim dalje več ljudi je pred svetiščem,
Vse bega križem kakor brez glavé.
I žrecev vidiš v oblačilih belih;
V obupnosti si ruvajo lasé.

»Kdo izmej nas nezgodé té je kriv?«
Tu svečenik očita svečeniku; —
»Ko ti z Avestoj v rokah si zaspal,
Ugasnil ôgenj je na žrtvenku!« . . .

A hkratu vse utihne. Zarathustra,
Glej, preroke mladi sredi njih stoji . . .
»Ne bojte, bratje, se bogov, ne bojte!«
Z mogočnim glasom modrec govori.

Nesreče ni nikake! Ogenj nov
V svetišču pač lehkó se spet zanéti,
Gorje pa vam, če v prsih vaših kdaj,
Če tam ugasnil ôgenj bi vam sveti!

»Tá ôgenj, bratje, se ne kuri z lesom,
Na kámnatem oltarju ne gorí;
Ne čuvajo nam ôgnja tega drugi —
Mi čuvati ga moramo sami!

»Bolj ko tam ôgenj tempelj Ormazdov
Naš ôgenj dušo greje, razsvetljuje;
A v duši, kjer ugasnil je, tam mrak
In mraz — smrt sama tam kraljuje.

»O, plamen za resnico in pravico
Naj v duši ne ugasne vam nikdár!
Za dom, za národ, za svobodo zlato
Vam v prsih vedno gôri sveti žar!«

A. Aškerc.

V krvi.

Spisal Ivan Govekar.

Naturam expellas furca,
Tamen usque recurret.

Horacij, Epist. I. 10. 24.

I.

svoji elegantni, z najbogatejšim komfortom opremljeni pisarnici sedeč in fino vonjajočo smodko pušec, je pisal dr. K. Pajk ravno deveti članek za »Narodnega prijatelja«.

Z zgovornimi besedami in živimi slikami je razlagal, kak bodi slovenski državni poslanec, da bode častno in s pridom zastopal interese svojih volilcev, ter našteval sredstva, kako bi se pomagalo osiromašenemu kmetu, obrtniku in delavcu do pravice in napredka.

Tedaj je potrkal nekdo na duri.

Nevoljen je odložil pero, ki je bičalo baš z najstrupenejšimi besedami oderuštvo, premoč kapitalizma in tvorniško, veliko industrijalno konkurenco, ter zaklical:

»Prosto!»

Med vrati se je pojavila vitka, dražestno lepa, modrooka plavolaska. Urno je zaprla duri za seboj in koketnih korakov stekla k odvetniku. Ljubko se smehljuje, mu je ponudila drobno ročico.

»Ali ste sami?» je vprašala brez sape ter odlagala kar na pisalno mizo svoj slamnik, solnčnik in rokavice.

»Sam — čisto sam,« je odgovoril odvetnik, ne da bi vstal s fotelja, ter ji je ovil takoj svojo desnico okoli ozkega pasu.

Ni se branila. Vzklonivši se nad njim, mu je pogladila polno, do srede prsi segajočo in s sivimi nitkami le po redko prepreženo brado, ga prijela z obema rokama za glavo ter mu položila svoji bujni, poredno zaokroženi ustnici na njegovi.

»Ali me res ljubite, gospod doktor?« ga je vprašala potem, ko sta odmaknila ustnice izza dolgega, tihega poljuba, ter mu žarko zrla v oči.

»Čemu vedno to vprašanje, dušica!« je odvrnil Pajk. »Sama veš, da sem šele v tebi našel bitje, ki me edino zna osrečiti, tako, kakršnega sem si želel doslej pri vsem svojem bogastvu in ugledu zaman — bitje, ki me ume tako ljubiti, kakor je ljubim tudi jaz sam! O ti draga, mila, lepa moja mucika!«

In znova sta se poljubila.

»Gospod doktor,« je začela nato ona resno, a ljubeznivo, »tudi jaz sem srečna, nepopisno srečna v tej ljubavi, v tej grešni ljubavi! Toda mirna nisem. — O, gospod doktor, kolikokrat sem bila v nevarnosti, da zapazi ali zasliši milostljiva vaše početje! . . . Kako sem se zatajevala, in kako se zatajujem pred njo — kako sem skrivala in še skrivam grozno tajnost, da je njen soprog moj, ves moj — in jaz edino njegova, vsa njegova! O, kolikokrat . . .!«

»A srček moj, čemu mi to pripoveduješ!« ji je pretrgal besedo odvetnik, pritiskajoč njen obrazek k svojemu. »Potrpi, zaman ne trpiš! — Obljubil sem ti vendar z moško besedo . . .«

»Da, da, prisegli ste mi veliko, vse — saj sem vam i jaz žrtvovala vse, vse. Ničesar mi ne morete očitati; usilila se vam nisem — ne, ne — sami ste me zapeljali v to razmerje . . . noč in dan ste me zasledovali s svojimi prošnjami, obljubami, rotnjem, grožnjami . . . zaman sem se vam skrivala, zaman vas odbijala . . . Sami veste, da je tako.«

»Res je, res je vse . . . samo jaz sem kriv . . . pa čemu to . . . Ti je li žal? — mi li kaj očitaš?«

»Ne, ne, žal mi ni, saj sem srečna — vaše ljubezni ne dam — borila bi se za njo kakor levinja za svoje mladiče . . . a prišla sem vas samo opomnit vaše prisege, ker . . . ker . . . ah, gospod doktor . . .!«

Kakor bi se sramovala v dno duše, je skrila svoj obrazek na njegovih prsni in, čvrsto ovijajoč obe roki okoli njegovega vratu, molčala.

»No, ker . . . govori vendar, srce moje!« je silil Pajk.

Dvignila je glavico ter, približavši svoja usteca njegovemu ušesu, zašepetala samo eno besedo.

Radostno se je zasvetil odvetniku obraz, oči so se mu še bolj zaiskrile, vsaka mišica mu je zatrepetala po obličju, ko je vzklikal:

»Ali je res? — ali je res?! — Ah, reci mi še enkrat, da je res!«

Smehljaje je pokimala z glavico, — Pajk pa je skočil na noge, ji ovil svoje roke okoli pasu ter jo dvignil od tal na svojih močnih rokah. Pritiskajoč jo burno na svoje prsi, ji je poljubljajl usta, lica, oči, čelo, vrat . . . vedno in vedno ter hitel z njo po sobi gori in doli kot pestunja s povitim dojenčkom.

»Dosti — ah, dosti! — Pusti — pusti me, dragi!« je prosila ona ter se mu izkušala izviti. »Marijana pride vsaki čas . . . vrniti se morava medve nemudoma v vilo . . . ukazala je milostljiva . . .«

Postavil jo je na tla, ona pa si je hitela živo zardelih lic natikati rokavice in si pokrivati slamniki.

Pajk je stopil med tem k pisalni mizi ter odprl ondi s srebrnim ključkom predalček. Iz njega je vzel zlat prstan z višnjevim kamenom.

»Glej, višnjev je kakor tvoje oči; sprejmi ga v spomin na to uro, ki je bila ena najlepših mojega življenja!«

Nataknil je prstan na drobno zlato verižico najfinejšega dela ter ji ga obesil okoli vratu, skrivši ga pod njen zavratnik.

V tem se je začul iz pritličja ženski glas. Brzo sta se objela ter poljubila, in ona je stekla iz pisarnice.

Pajk je stopil k oknu in zrl zamišljen dolgo za ženskama, ko sta zapustili njegovo hišo . . . Potem pa je sedel in skončal članek o državnem poslancu in njegovih nalogah za »Narodnega prijatelja« tako, da je bil sam s seboj zadovoljen.

II.

Dvainpetdeset let je bil star takrat mali, sloki in skoro popolnoma plešasti diurnist Vrhnik, njegova jedra in zala žena Urška pa triintrideset, ko se je zgodilo tisto čudo . . .

Oba člana toli izkoriščanega, zaničevanega in zatiranega, a vendar za »najvišje desetisočnike« neogibno potrebnega proletarjata, sta bila vajena oba že od mladih nog bede, zasramovanja in suženjstva. Življenje jima ni dajalo nobenih užitkov, za katere ne bi bila plačevala dvojne cene s svojimi rokami, s svojim životom.

Kakor neumno živinče, ki je obsojeno trpeti vse žive dni za ugodnost, lenobò in zabavo človeku, ki se naposled z njim še masti — kakor na kratki, težki verigi privezano ščene, ki mora stražiti gospodarju noč in dan, po zimi in po leti imetek, in kateremu vržejo za

nagrado jedva par kosti in v gnusnem koritu nekaj zbrozganih ostankov — kakor vestni pes ovčar, kateremu, ko postari in mu oslepe oči, otopi posluh in ohripi lajanje, ne odkažejo mirnega, varnega kota, in kateremu ne dajo mehkega, gorkega ležišča za oslabeledo, zmučeno telo — ne, ne! — odslužil je, za rabo ni več — konjederec, kje si? — evo, spravi nam paro izpod nog! — kožo pa nam vrneš, da nam napravi črevljar mehke cipele, v katerih se zasučemo na pustnih plesih ob zibajočih se akordih mamljivo vznemirjajočega valčka, brez strahu, da dobimo pri tem — — kurja očesa: tako je preživel Vrhnik dotlej vse svoje življenje le kot hlapec, delavec, trpin drugim v korist. No, smrti še ni bilo . . . Obrabljen in izrabljen do konca po duhu in telesu, je moral vendar-le trpeti še dalje, da si prisluži v potu svojega mučeniškega obraza ob prepolni, od bogastva se šibeči in lomeči mizi gosposdarjevi vsaj grižljaj — ovsenjaka.

Že ob polosmih zjutraj je moral vsaki dan — v delavnik ali praznik — v pisarnico odvetnika Pajka, kjer je kopiral najrazličnejše spise in akte do poldne. Za kosilo je imel uro časa, ob eni pa se je začenjala znova njegova služba ter se končevala šele ob sedmih zvečer. Tedaj je položil dr. Pajk v svojo železno blagajnico zopet nov sveženj bankovcev, diurnist Vrhnik pa je stisnil — goldinar . . .

Vrhnikovka pa je prodajala po mestu loterijske srečke.

Najsi je brila burja, da ji je hotel zamrzniti mozeg po kosteh, naj se je usipal leden sneg plazoma, naj je deževalo v plohah ali pa pripekalo solnce, da bi ji zavreli možgani v lobanji: vedno je morala tekati od gostilnice do gostilnice, od kavarne do kavarne, požreti marsikatero surovo psovko zlovoljnih gostov ter prenesti molče premnogo žalitev z besedo ali celo z dejanjem.

Na vse prostaščine je smela odgovarjati le z ljubeznivimi, uslužnimi nasmehi in s prijaznimi besedami. Pri tem ji je lice, mleko in kri, s početka pač čestokrat od ogorčenosti pobledelo, ustnice so ji pač premnogokrat od bolesi vztrepetale, in njena ponosna, krasna postava je zadrgetala včasih kakor pod silnim nenadnim udarcem biča, ko je videla, da si z nesramnim licem svoji vsakdo pravico, ravnati z njo prešerno, ako je le kupil majhen listek od nje. Vzkipeti je hotela in ugovarjati takim žalitvam kar z lastno dlanjo; vsekdar pa se je spomnila besed svojega gospoda: »Bodite prijazni in potrpežljivi z ljudmi! Čim več prodaste, tem bolje je za vas; sicer dobom — drugo prodajalko!«

In požrla je solze ter potrpela.

Sčasoma pa se je privadila vsemu. Otopela je. Propadala je in — propadla.

Na podle dovtipe mladih starcev, na frivolna vprašanja visokorodnih pijancev in drzne dejanske napade mlečnozobih gospodičev je odgovarjala poslej z gromkim, pohotnim krohotom, žarkimi, izzivajočimi pogledi in — s še podležimi šalami.

Tako je postala najspretnjša prodajalka srečk ter se vračala vedno s polno novčarko v loterijski urad.

Šef je bil zadovoljen z njo ter ji povišal plačo v dobi šestih let od pol goldinarja na — poldrugi goldinar na dan . . .

Vrhnik in Vrhnikovka sta se bila vzela že pred dvanajstimi leti. Otrok nista imela. Tudi pričakovala jih nista več.

Včasih si jih je Vrhnik nepopisno želel. Plačal je marsikatero mašo, kupil premnogo sveč sv. Ani ter daroval nebroj voščениh src in otročičkov materi božji, pa sam je molil in molil . . . Zaman. — Po dvanajstih letih so mu zamrle vse sladke nade.

»Zadnji sem iz rodu Vrhnikov,« je tožil samemu sebi v trenutkih, ko ga je obhajala melanholija. »Moj praded je bil slovit kočijaž grofa Auersperga, moj ded policaj v Ljubljani, moj oče sluga barona Montanija v Trstu, jaz pa sem izkušen diurnist, s katerim se ponaša sedaj tretji odvetnik. Oj, če bi imel sina! — Dal bi ga v šole — župnik ali vsaj učitelj bi moral postati. Kako ponosen bi bil nanj! — Njegovi sinovi pa bi bili gotovo odvetniki, sodniki, zdravniki, profesorji ali pa še kaj višjega. Saj Vrhniki so bili že od nekdanje dobre glave! Tudi meni in Urški bi se potem bolje godilo. Tako pa — ljubi Bog, kakor je tvoja sveta volja!«

Take samogovore je imel, ko je hodil še ravno pokonci, in ko so bili vsi njegovi lasje še črni.

Ko so mu pa popadali iz čeljusti zobje drug za drugim, ko se mu je zgrbil hrbet, ko je postal suh in trhel po vsem životu, ko so mu postale oči motne ter se mu je zabliskala vrhu temena velika pleša: tedaj ni imel niti takih samogovorov več . . .

Udano je trpel ter iskal tolažbe v svoji živi veri. — »Gospod, ne moja, ampak tvoja volja naj se zgodi! Kar ti storiš po svojih večnih sklepih, vse prav storiš. Češčeno bodi tvoje ime!«

Tako je molil . . .

In vendar se je zgodilo to, česar se Vrhnik ni več nadejal.

»Čudo, čudo!« so sikali porogljivo zlobni jeziki. Vse predmestje se je smejalo ter zbijalo najstrupenejše in najpodležje dovtipe.

»Kdo bi si mislil, da morejo loterijske srečke prinesiti v hišo razen novcev tudi ta k božji blagoslov! — No, no, morda so pa vendarle tiste sveče pa tista voščena srca ganila sv. Ano in njeno blaženo hčer! — Svetovati bo treba tak pripomoček še temu in onemu, ki ne ve kam s svojim denarjem ter pretepa zato zvojo nedolžno soprogo. Da, da, sredstvo, ki je pomagalo loteristovki, se ne more izjaloviti . . .«

Diurnist pa je plaval v morju blaženosti.

»Moj Bog, torej vendar! — Rod Vrhnikov ne zamre. Vsem svetnikom in svetnicam bodi hvala za njih priprošnja v nebesih!« — Pozno ga je uslišalo nebo; pa saj sta svetopisemski Abraham in njegova žena Sara tudi čakala in čakala, molila, jokala in darovala, dokler nista bila stara celo — devetdeset let.

Tiste mesece je bil doktor Pajk zelo nezadovoljen s svojim diurnistom. Vrhnik je postal ves izgubljen, silno zamišljen in v svojih prepisih strašno površen. Ker pa je služboval pri Pajku že osmo leto, je potrpel le-ta z njim, nadejajoč se, da se zopet poboljša.

Diurnist je bil z vsakim tednom veselejši, a njegova Urška čim dlje tem čemernejša in osornejša.

Kadar pa je pridrobnel Vrhnik domov, je vselej stopical najprej k svoji ženki, jo pobožal po licih ter se laskal kakor mladenič svoji zorni miljenki: »O j, ti moja zlata dušica — ti moj golobček!«

Loteristovka — tako so nazivali ljudje splošno Vrhnikovko — je posedala tedaj veliko doma, šivala srajčice ter pripravljala plenice in povoje.

Na njegovo dobrikanje navadno niti odgovarjala ni. Če pa je postal le presladek in siten, je zarohnela nad njim: »Ne bodi vendar tako nor, stari! — Ti pač ne veš, kakšne skrbi me mučijo noč in dan.«

»Oh, ne bodi, ne bodi huda, srček!« jo je prosil tedaj Vrhnik. »Vem, dobro vem, da imaš skrbi — kaj misliš, da jih jaz nimam!? — Gorje mi, če mi te vzame smrt! — Oh, Urška, ne mogel bi preživeti tolikega udarca, ko te imam rad, tako rad . . . Vedno sem te ljubil, sedaj pa te ljubim najbolj, ko me skoraj storiš očeta, oh, srečnejšega od kralja! — Pa da bi te izgubil sedaj? — Ne, ne. Obupavati nikar! — Bo že Bog pomagal. — Izpolnil mi je najiskrenejšo prošnja — tudi sedaj naju ne zapusti.«

Nato je posegel v žep ter ji dal štirideset vinarjev.

»Tu imaš, Urška, pa si kupi četrtinko najboljšega!« ji je dejal. Potrebna si priboljškov.«

»Pa kako naj ti kupim potlej večerjo?« je ugovarjala ona navidezno. »Za šestdeset vinarjev, katere smeva porabiti, ne dobiva toliko, da bi bila sita oba!«

»Saj tudi ni treba, da bi bila oba! Da si le ti! — Meni kupiš za groš kruha in dva kvarglja. O, jaz sem zdrav in trden — ti pa si moraš postreči!« —

In odtlej je pila loteristovka vsako opoldne pri kosilu najboljše vino, in za večerjo si je privoščila zmeraj kaj pečenega ali praznega — diurnist pa je tolkel suh črn kruh, prigrizoval stare, smrdljive kvarglje ter pil vodo . . .

Še vedno sta opravljala svoje posle po navadi.

Loteristovka je dobivala z romanjem po gostilnicah in kavarnah še marsikak priboljšek; diurnist pa je čepel z lačnim želodcem sključen na svojem visokem stolu ter se trudil, da naslika s svojimi trepetajočimi prsti čim lepše in enakomernejše črke.

Včasih pa mu je hipoma švignil preko suhljatega, obritega obraza blažen nasmeh. Pero se mu je ustavilo, oči pa so mu zamišljeno strmele skozi okno. V takih hipih ni niti videl, niti slišal ničesar; pred dušo pa so se mu prikazovali i lepi, krasni, novi prizori, v katerih sredini sta bila on pa — ponigla včerk črnih kodrov, rjavih, bliskajočih se oči in črešnjevo-rdečih ustnic . . .

»Moj sin! — moj sin!« je šepetal presrečen, in opojno sladke občutek je objemal vse njegovo bitje.

Tako je često sanjaril.

Včasih pa, ko je predla njegova domišljava duša ravno najvzornejše načrte ter stavila po sinjih in vedno tako uslužnih oblakih bujne, rožnate fantazije — zlate gradove, v katerih bodeta kraljevala njegov sin in on, bogata, spoštovana, sama svoja gospodarja — ko se je njegov koščeni, blede obraz smehljal baš najblaženejše ter so bile njegove motne, kratkovidne oči kar zamaknjene, tedaj je zagrmel po sobi močan, rezek glas! »Vrhnik, ne spite mi vendar v pisarnici! Zastonj vas ne bom drago plačeval. Vaša pisava je postala itak taka, kakor bi imele kure svoj bal po papirju. — Da veste, lenuhov in mazačev ne potrebujem. Povedal sem vam to že parkrat. Pazite, sicer dobom namesto vas boljšega delavca — ponuja se mi jih vedno celo krdelo.«

To je bil glas Vrhnikovega šefa, odvetnika Pajka.

Vrhnik je po vsakem takem ukoru pobledele kot krpa, a molčal. Pihal si je v otrple, vedno mrzle roke gorko sapo, drgnil dlan ob dlan ter iztegaval prste, katere mu je pogostoma ključil krč, pa začel znova brzo pisati. —

V istem času pa je hodila njegova Urška, jezna in namrščenega čela, po hodniku finančnega ravnateljstva.

»Danes ga pa zares zadnjič vprašam,« je govorila za-se. »Sita sem že letanja za tem škricem! Pet goldinarjev mesečno in niti vinarja manj, to je moja zahteva. Ako mu je prav, dobro — če pa ne, hm, povem vse njegovi blagorodni milostljivi, ki je tako fina, kot bi bila iz cukra, pa pobožnjaška, da se plazi vsako jutro zarana po kolenih okoli oltarjev. Hm! škoda tistih svilenih nogavic, kar jih potrga — škoda tistih dragocenih čipk, kar jih zamaže pri tako bogoslužnem opravilu! Ha, ha! Revica bo omedlela, ko ji povem, kakšen je njen ljubeznivi možiček. Potem pa mu izpraska oči. In njena mati! Vzor mogočne in hudobne tašče, hoj, ta mu šele pokaže! — Da, da, pet... pet, sicer mu napravim škandal, kakršnega ne pomni to mesto!«

In ko je za nekaj časa zapuščala ravnateljstvo, se ji je svetilo od zadovoljstva tolsto lice.

»To sem ga! — Ha, ha!«

Potem pa se je ustavila sredi ceste, si potrkala s kazalcem sredi čela ter se glasno zakrohotala.

»Ta bebec! — Ha, ha! Ta stari, slepi bebec!« —

* * *

V nedeljo popoldne je bilo.

Diurnist in loteristovka sta bila prosta. Sedeč v zaduhli, mokrotni sobi v pritličju zamazane hiše, sta imela važen pogovor.

»Da bi bil le fant!« je vzdihnil proseče diurnist. »Dala bi mu ime mojega patrona sv. Janeza Nepomuka, mučenika.«

»Eh, kaj boš neki s paglavcem!« je zarežala ona. »Ti si norec. Ali ne veš, da fantova vzgoja več velja ter napravlja večje skrbi? — Da bi bilo le dekle!«

»Dobro, dobro, Urška,« se je udal naglo mehki stavec. »Naj bo pa dekle, če ti tako želiš! — Krstimo jo za Urško seveda.«

»Beži, beži! — Urša — tako kmetiško ime!« ga je vnovič zavrnila loteristovka. »Tončka bo.«

»Tončka, praviš? — Pa zakaj ravno Tončka? — Čudno, nenavadno ime. Naj bi bila raje Micka, Ančka, Nežka ali kako drugače domače!«

»Ne, Tončka bo, ker hočem jaz tako in — mir besedi!«

»No, pa naj bo! Ljubila bova otroka, naj bo li fant, ali punca. — Ako bo fant, ga vzgojim za poštenega, pridnega moža ter storim vse, da se popne do boljše usode, kakor je moja. Vse žive dni

sem bil hlapec drugim, ki me rabijo kakor leseno orodje; ko jim ne bom mogel več koristiti, pa me vržejo v kraj. O, moji stariši so bili premalo skrbni, da bi me bili dali v šole ali pa se učiti kakega rokodelstva. Moj sin pa, če mi ga dasta Bog in mati božja, mora postati svoj gospod, omikan in ugleden meščan, ki bo smel govoriti in delati po svoji glavi in po svoji volji! — Ali ne bo res tako, Urška? — Da, da! — Če pa dobiva punco, poskrbiva, da vzraste iz nje čednostna, pobožna in marljiva deva, katero bodo radi imeli ljudje in nebesa. Saj dobri otroci so ponos in čast starišem, hudobni pa so jim v sramoto in prokletstvo še po smrti!« —

Proti večeru tistega dne pa je obolela loteristovka. Jokaje je velela možu, naj leti po Kocmurko.

Diurnist je tekel, kolikor so ga nosile stare, toge noge, da ga je oblival tako obilen pot, kakor da se je baš kopal.

V tretjem nadstropju, v obširni podstrešni izbi je stanovala debeluhasta Kocmurka, babica ogromnega životnega obsega, zabuhlega, rdečega obraza in velikega, višnjevega nosu, kateremu so na koncu cvetle tri bradavice.

Bila je zgovorna, prijazna, pa silno energična žena ter veleizkušena v svojem ljudomilem poklicu. Uživala je slavo, da ji ni umrla še nobena bolnica, ki se je zatekla k njej.

Ko je prihrpel Vrhnik do vrat Kocmurkine izbe, ni imel kar nič sape več.

Babica ga je sprejela v dimasti kuhinji, zakaj v njeno izbo ni smela stopiti moška noga. V kuhinji torej se je zgrudil diurnist na prvi najbližji stolec, pritiskal obe pesti na prsi ter z velikim naporom zašepetal: »Mo-mo-moja U-Urška . . .!«

Kocmurka se ni prav nič obotavljala. Hitro je izginila v izbo ter se za malo hipov vrnila.

»Hajdiva torej!« je dejala Kocmurka, potisnila diurnista, kateremu je tekel pot curkoma preko obraza, iz kuhinje ter jo zaklenila. Potem pa se je valila s čudovit o spretnostjo — nalik ogromni krogli — po stopnicah navzdol, da je diurnist ni mogel dohajati . . .

»Urška, ali je — fant?!« — To so bile prve diurnistove besede, ko je pristopil k ženini postelji.

»Punca, punca,« je odgovorila Kocmurka, rahlo se smehljuje.

»Torej Tončka!« je vzdihnil z lahnim obžalovanjem, a se takoj zopet potolažil. »Oh, oh, ti moja lepa, mala Tončica!« je vzklikal presrečni starec ter topljal debeluško po napetih ličecih, izmed katerih je jedva gledal top, širok nosek.

Mahoma pa je ostrmel.

Čudno! — On ima šilast nos in Urška ravno takega. — Pa te oči, ki ga gledajo tako mežeče izpod nekako zateklih očnic! Višnjeve so. Oče in mati imata pa oba temnorjave. Čudno! — No, prav je tako, saj višnjeve oči so baje najlepše, in top nosek pristaja vse-kakor bolje okrogloličnemu dekliškemu obrazku!

Solze so mu začele kapati iz oči, in roke so se mu sklepale ne-hote v molitev.

»O, kako je lepa — kako je lepa!« je ponavljal, od blaženosti se tresoč po vseh udih. »O Bog, kako si dober — kako si milostljiv! Nevreden tvoj suženj sem . . . toliko srečo si mi naklonil — sedaj pa rad umrjem — sedaj pa rad umrjem!«

»I, kaj bi umirali, šmenca!« ga je zavrnila resolutna Kocmurka. »Pijani ste same sreče, da ne veste, kaj kvasite. Neumnost — umirati! — Sedaj bodete začeli šele živeti! — Čuden oče, ki želi, da mu osirote otroci! — Kaj naj se ubija vaša žena sama s hčerjo in s — sinom!?!«

»Sinom? — Sinom? — Kaj — kaj —?«

Široko so se mu odprle trepalnice, brezzoba usta so mu zazijala, in vse telo mu je otrpnilo od osuplosti.

Kocmurko pa je zabavala diurnistova okamenelost. Zasmejala se je iz dna duše ter, z glavo pomignivši proti peči, pospravljala dalje po razvlečeni sobi.

Na klopi ob zeleni lončeni peči je ležal majhen zavoj. K temu je planil starec. Ko pa je zagledal sredi cunj in omotov zopet debe-luhast otročji obrazek, je padel tik njega na kolena ter, objemši zavoj nežno z obema rokama, glasno zaihtel:

»Moj sin — moj sin!«

In pritiskajoč svoj bledi, koščeni trpinski obraz k baržunasto-mehkim ličecem nežnega otroka, poljubljajoč ga s svojimi trepetajočimi ustnicami po vsem obrazku, je ihtel nevzdržema z jokom in smehom: »Moj sin — moj sin!« —

Ko pa je minil prvi silni naval najrazličnejših nepopisnih čuvstev, ki bi mu bila malodane uničila šibko telo, tedaj je zahrepenelo njegovo srce, da pove še drugim ljudem o svoji sreči. Vsemu svetu bi bil rad pravil o njej. Srce mu je bilo prepolno, da bi bil mogel mirovati, da bi bil mogel nositi v tem trenutku svojo srečo sam.

Pohitel je torej k hišnikovim, stanujočim na nasprotni strani v pritličju.

»Ljudje božji,« jim je dejal, »veselite se z menoj! Moja preljuba žena mi je povila ravnokar dvojčka — fanta in dekle — fanta in dekle! — Oh, ta sreča! Ta nezaslužena sreča!«

Nekam v zadregi sta bila hišnik in hišnica, mlad par še brez otrok; vendar sta mu podala roke ter dejala: »Čestitava! Bog jima daj svoj blagoslov, vam pa z njima same vesele dni!«

»Hvala, hvala!« —

In še vedno solznih oči, je odhitel k svoji deci in svoji ženki...

Dva dni za tem dogodkom so praznovali v tisti vlažni pritlični sobi krščenje Janezka in Tončke.

Na postelji je ležala mati, na desni in levi nje pa po eden dojenček.

Sredi sobe je stala miza, okoli nje pa sta sedela na vijugastih stolah sodni sluga Kovačič in njegova žena; babica Kocmurka si je prinesla iz kuhinje stolico, Vrhnik pa je primaknil za-se vogel živo pisane, trhle skrinje.

Bili so izredno dobre volje.

Botra je prinesla s seboj v košarici dve pogači, dvajset jajec, lonec masla in kilo zmlate kave; Kovačič pa je prinesel v »putru« pet litrov vina. — Vrhnik je kupil majhno svinjsko pleče in mesenih klobas, mlada soproga odvetnika Pajka pa je poslala otročnici v dar pečeno raco, skledo ukuhanega sadja in dve buteljki Jeruzalemca.

Kovačič, majhen, zavaljen možiček, čigar levo oko se je neprestano solzilo, je bil hud mnogojedec. V kratkem času je popil tri litre vina, pojedel pol plečeta, osem ocvrtih jajec, dve klobasi, skoro četrt pogače ter izpraznil še pol buteljke.

Vsaki hip si je brisal oko in mastne ustnice ter si izlil novo kupico v gušasto grlo. Neutrudno je grizel, cmakal, trgal, rezal in požiral ter malo govoril, ker ni utegnil.

Včasih pa se je vendar-le domislil, da treba nekaj izpregovoriti. Tedaj se je vzravnal nad svojim nagrmedenim krožnikom ter zahreščal:

»aj bi ne bili fidél! — Šifio Johan! Šifio Urš'a! — Šifio Tonč'a! — 'orošci in 'ranjci naj šifé! — Šifio! — Hoch! — Eviva!«

In potem je zaobrnil oči proti stropu, da se je videla samo belina, ter začel na vse grlo tuliti:

»Hoch sollen s' leben, hoch sollen s' leben, dreimal hoch!«

Pri tem je postal v obraz zaripljen in rdeč kakor puran.

Potem si je obrisal solzivo oko, se gromko useknil v višnjevo ruto, sedel ter se cmokaje lotil znova jedil in pijače.

Bil je Korošec in nekdanj Vrhnikov tovariš na klopeh spodnje gimnazije.

Njegova soproga pa je bila dolga, suha ženska zoprno se križavajočih oči in velikih ust, iz katerih so ji gledali dolgi, rumeni zobje zgornje čeljusti; bezala je le iz daljave v skledo s sladkim ukuhanim sadjem, pred seboj pa je tiščala polovico race. Sklenila je, da si jo vzame v popirju domov; saj si je bila že najedla, da je jedva dihala.

Tudi ona ni veliko govorila, nego le prikimavala Kocmurki, ki je na dolgo in široko pripovedovala najzanimivejše slučaje iz svoje mnogoletne prakse. Hitela je raje piti in jesti, da se vsaj nekoliko odškoduje za botrinskijske stroške.

Babica si je bila še pred začetkom pojedine prilastila skrivoma skoro celo pogačo, nekaj jajec in klobas, pa četrt lonca masla. Vse to je skrila v svoj 'cekar' — svoj nerazdružni 'vade-mecum' —. Na krščenju je le pogumno popivala in še pogumnejše lagala, jedla pa je le malo. Navadno se je izgovarjala, da ima 'zopet pokvarjen želodec', ki ne prenese ničesar. To ji pa ni branilo, da je konec pojedine pobrala še zadnje kosčke mesnih in krušnih ostankov po krožnikih in skledah ter jih zmašila v svoj 'cekar'.

Vrhnik se ni skoro ničesar dotaknil. Stregel je gostom ter vsako minuto zlezel raz skrinjo in drsal k svoji Urški, nudeč ji kurje juhe, račjega mesa in kuhanega sadja. Potem se je sklonil nad dojenčka, ju poljubil, se smejal in jokal . . .

V treh urah so bile vse skleda in steklenice prazne.

Boter in botrica sta se tedaj poslovila ter najboljše volje odšla. Za njima je šla tudi Kocmurka s svojim cekarjem, ko je bila obljubila, da pride še parkrat obiskat Urško.

(Dalje prihodnjič.)

Kakó je bilo . . .

Zadel me je, ko blisk z nebá,
Pogled njegov na dno srcá;
Okrog je vse se zavrtelo.
Sladko me v srcu zabolelo.
Vsa kri je šinila v obraz,

Ko k sebi stisnil me čez pas . . .
Na prsi glavo sem sklonila,
Ko prvi sem poljub čutila.
Ne vem kedaj, ne vem kakó —
Oh, bilo je takó lepó . . .

I. N. Resman.

Dunajska pisma.

V.

Lep ni da bi moral človek biti; v nelepem telesu često biva zlata duša. Vendar čedna postava in prijazno obličje tudi ne škodi, seособno ženski, kakor pravijo. Kar pa človeka posebno priporoča in ima neko čudovito moč do nas, to je prijeten glas, lep organ, kakor pravi Nemeec. Slavni angleški igralec Garrick je bil neznatne, malo prikupljive postave; vendar je, kadar je nastopil, vse poslušalce imel v svoji oblasti, tako da so se z njim smejali ali jokali, kakor je hotel. Imel je neki glas, organ, s katerim je vse očaral. Kako skrivnostno moč ima v sebi človeški glas, to se mi zdi še vse premalo znano. On vzbuja simpatije in antipatije, kakor morebiti samo še oko človeško.

Tudi jezik narodov ni da bi moral biti lep, blagoglasen. Tudi v trdi, hrepeči govorici se lahko oznanjajo najvišje in najgloblje resnice. Vendar ima vsako pravilno ustvarjeno človeško uho, rekel bi, neko poželenje in hrepenenje po blagoglasju, in zoprno mu je vse, kar je temu nasprotno. In če ima kak jezik poleg drugih vrlin tudi to, da je blagoglasen, da se lepo prilega in prikupuje ušesu, menim, da ima vendar neko prednost pred ostalimi.

Ali tu se vpraša, kaj je in kaj ni blagoglasno? Na to vprašanje odgovarjate Vi, gospod urednik: »Nazori o blagoglasnosti, kakor sploh vsi nazori o lepoti ali nelepoti kake oblike so subjektivni.« Čudim se, da niste rekli še več; namreč, da so nazori o lepoti in nelepoti sploh subjektivni. Tudi to se da slišati in se je tudi že slišalo res. Saj idejo nekateri še dalje in trdijo, da je sodba ne samo o lepoti, ampak tudi o tem, kaj je dobro, pravično, moralno, subjektivna, po časih in narodih različna. Toda govorimo tu samo o lepoti. Dozdaj se res ni še dognalo vprašanje, kaj je lepo. V nekem višjem modroslovskem zmislu so vse stvari enako lepe in pred stvarnikom samim menda tudi. Pravi naravoslovec tudi ne dela razločka. Kar je enemu lepo, to je lahko drugemu grdo. Kmetu je gnoj lep; meščan, še bolj pa meščanka se v stran obrača od takega pogleda. Ravan, nam dolgočasna, je kmetu lepa; njemu noče v glavo, pokaj se meščani, ko jim ni sila, plazijo in plezajo po golih, strmih gorah. Ne samo zamorci, tudi Kitajci, ki se ponašajo s tako staro omiko, začno, kadar so veseli, strašen ropot s kričanjem

in mnogovrstnim orodjem, da ni čuti grmečega boga, in to imenujejo glasbo, Ta »dirindaj« se jim glasi, kakor nam deveta Beethovenova simfonija! Vzemimo žensko nošo! Vsaka je lepa, bodisi še tako strašanska, smešna, nora! Letošnja namreč — lanska! — — in vendar je bila tudi ona o svojem času lepa.

Za lepoto torej ni stalnega »meroizkušenege« merila, torej tudi ne za lepoto jezikovo, za blagoglasje.

In vendar!

V Schönbrunnu sem videl nekaj na ograjenem pašniku poleg glasovitega parka arabsko ž-rebe (ta *r* mi ne gre rad iz peresa, kakor tudi iz ustne, toda slovar, slovar!). Konjič je bil kako leto star, menda, ali pa tudi nekaj črez; gledal sem ga, ko se je pasel. To lepo razmerje! Glava, vrat, život, noge in košati rep, vse kakor misel. Pa ti udje, vse tako mehko in vendar krepko, vse, rekel bi, tako ritmično! In ko se je slednjič splašil, pač iz same prešernosti, pa dirjal semtertja, glavo pokonci, samega sebe vesel! Nehotoma sem vzkliknil: lepa žival!

In videl sem v pariškem »Jardin des plantes«, kjer hranijo različne inozemske živali, nekaj družega. Iz ograjene, precej obširne mlake se prikaže nekaj mesenega, debelemu gobcu podobnega, nato nekaj kakor oči — ušesa, živalska glava, ali kaka! Nato počasi ves život — povodni ali nilski konj — br! To ni bila lepa žival!

Ali pa gosje kričanje — jaz ne poznam bolj zoprnega glasu, še oslovo riganje mi ne razdraži tako živcev — gosje kričanje in kosovo petje! Pa naj stopijo pred-me vse akademije tega sveta, od pariške do zagrebške; vsi učenjaki in modrijani od Taleta mileškega do — Lavrencija Müllnerja z dunajskega vseučilišča naj mi dokazujejo, da je pravzaprav eno tako lepo, kakor drugo, da je vse subjektivno, relativno, dozdevno: odgovarjal jim ne bom, ali mislil si bom svoje. Kar sem doživel v svojem notranjem, v svoji duši, to je tudi »faktum«.

Ali kam sem zašel! Oj starost, starost, kako si ti gostobesedna! Govoriti sem hotel o blagoglasju v jeziku; pravzaprav besedica *čez* je pravi predmet moje razprave. Drobna, preprosta, nedolžna besedica *čez*! »Tant de bruit pour une omelette!« V svojem zadnjem pismu sem se nekako obregal nad tistim *čr*, ki ga bomo morali zdaj rabiti po slovarju, in izrekel sem željo, naj se nam pusti vsaj besedica *čez* v dosedanji obliki brez tistega *r*, češ, da je tako blagoglasnejša in tudi nekako bolj prilična in priročna. Vi pa, gospod urednik, ste mi odvrnili nato, da se mi blagoglasnejša zdi samo zato, ker sem je vajen od mladih nog. »Tisto se nam zdi lepo, česar smo od mladega vajeni«,

pravite. V tem se jaz ne morem zlagati z Vami. Jaz sem od mladega vaju »krüha« in »agnja«, vendar ko sem prišel v Ljubljani do *kruha* in *ognja*, se mi je začelo nelepo, da, nekako smešno zdeti, kar sem prvič slišal iz materinih ust. Vem, kaj se da reči zoper ta vzgled, ali to je tukaj brez pomena. Mož, ki ima bradavico na koncu nosu, je je gotovo vaju od mladega; saj jo vidi vsaki dan, ko si deva lase v red in »kravato« zavezuje pred zrkalom; vendar se mu gotovo ne zdi lepa, če ni mož — prismojen. Navada torej ni sama merodajna. Meni se zdi *čes* sam ob sebi blagoglasnejši kakor *čres*, in menim, da tudi njemu, ki je *čres*-a vaju od mladih nog, če ima namreč malo bolj uglajeno, omikano uho. To je! To se da menda tudi dokazati. Neki jezikouk pravi, in to bi utegnilo biti resnično, da se nam zloglasno zdi v jeziku to, kar se težko izgovarja, in prav zato, ker se težko izgovarja. Zdaj se mi pa zopet poreče: To je pa tudi subjektivno: kar gre, recimo, Čehu brez posebne ovire iz ust, tega ne spravi zlepa Italijan črez svojo »zobno ograjo«. In vendar sem prepričan, da se našemu vrlému severnemu bratu, dasi ima tako krepka govora, tisti štiribesedni, brezsamoglasni stavek, s katerim ga jako rad draži nemški sosed, ne zdi tako blagoglasen in prijeten kakor: Strune, milo se glasite, ali pa: Canto l'armi pietose. »Brezsamoglasen stavek! Ta človek ne ve, kar se uče že v ljudski šoli, da je v besedi »prst« *r* samoglasnik,« poreče mi kdo. Vem, vem, da je samoglasnik; ali kakšen? Za silo, za najhujšo silo. Kako se pa po je beseda *prst* s tistim svojim samoglasnikom? Lep samoglasnik, ki se psi dražijo z njim! Rusom, menim, in Poljakom ni nič žal, da so ga izgubili. Mi drugi ga imamo, sramovali se ga ne bomo in ga tajili, kakor gad noge. Saj bi nam tudi nič ne pomagalo, ali da bi se posebno ponašali z njim, da bi ga krepko poudarjali pri vsaki priliki, to se mi tudi ne vidi potrebno, niti koristno.

Da se povrnem k nedolžni besedici, ki mi je sprožila to obširno besedovanje: jaz vendar menim, da je *čes* blagoglasnejši kakor *čres*, že zato, ker se lože izgovarja. Ker pa Slovenci sami v tej pravdi nismo nepristranski sodniki, jo dajmo razsoditi na pr. Italijanu, pa bomo videli; jaz se ne bojim njegove razsodbe. Da bi se oblika *čes* videla kakemu Štajercu ali Goričanu »mehkužna, afektirana«, kakor pravite, gospod urednik, ne verjamem. Ker jo rabimo že toliko časa v javnem govoru in v knjigah, menim, da so se je že vsi dovolj privadili. Tudi visoka, častitljiva starost oblike *čres* meni nič ne »imponuje.«

Naj se mi oprostí, da tako obširno govorim o stvari, katera sama ob sebi res ni vredna, da se toliko govori o njej. Porabil sem

samo to priliko, da izrečem, kar sem že zdavnaj nameraval. Moje mnenje je torej to: Glejmo tudi kolikor moči na blagoglasje v jeziku. Izmed dveh oblik enakega pomena izberimo tisto, ki se prijetnejše glasi ali glajše izgovarja. To bo jeziku le v prid in korist. Vesel bodi in je tudi vsaki narod, ki ima lep, blagoglasen jezik. Po pravici tožijo Nemci, da se jim je njih nemščina, ki je bila nekdanj tako polna in blagoglasna, sčasoma tako popačila, izgubivši polne samoglasnike, ali pa jih zamenivši s slabotnim *e*. Kako je Goethe sam blagroval italijanske pesnike zaradi njih mehkega, gibčnega in vendar polno in krepko donečega jezika! Srečni res ti pesniki italijanski, kar sami se jim delajo verzi, in pa te rime! Kar očarajo človeka, ko jih bere, ne da bi mislil na njih vsebino. Še stari Horacij, ki vendar ni imel sile s svojo latinščino, blagruje Grke, da jim je dala muza govoriti »okroglostno« — »ore rotundo«.

Naša slovenščina je poleg nekaterih trdosti dovolj blagoglasna; posebno pesniku daje možnost delati lepo doneče verze, samo znati je treba! Dovolj blagoglasna je, pravim, naša slovenščina, ali ne pačimo je sami! Neki jezikoslovci menijo, Bog ve kaj so velikega storili, ko so začeli pisati gospodsko pa bogastvo! Zakaj ne tudi srčce? Pravilno je gotovo; pa imenitno bi bilo tudi. Ko bi strašno učen mož rekel Italijanom: Ne »destra«, to je mehkužno; govoriti in pisati morate »dextra«, kakor pradedje vaši, s katerimi se tolikanj ponašate — kaj bi mu rekli? Smejali bi se mu, drugega nič. Pri nas pa — toda ne bodimo gorjupi. Posebno pa bi bilo želeti, da bi tisti možje pri nas, ki »kujejo« nove besede, ne imeli tako — vendar recimo rajši: da bi imeli malo bolj uglajena ušesa. Bati se, da ne bi postala naša slovenščina naposled »mehkužna«, to se mi zdi čisto nepotrebno.

Dobro vem, da sem s temi svojimi nazori med Slovenci v manjšini; če se ne motim, neki pisatelji naši, tudi pesniki, nekako »kokujejo« s trdostjo in hripavostjo v pisavi, češ: to je prava slovanščina, ne pa tista vaša uglajenost! To mene čisto nič ne moti. V manjšini sem bil jaz vedno od tistega časa počenši, ko sem svoj prvi spis priobčil v »Glasniku«, do današnjega dne, ko pišem svoje V. »dunajsko pismo« Lj. Zvonu. To pa ni kaka svojeglavnost, to je prepričanje, pridobljeno z opazovanjem in premišljevanjem. Če je moj svet bob ob steno, kaj moram jaz za to? Tolažim se s svojim dobrim namenom.

Toliko in morebiti že preveč o tej stvari. Zdaj tisto, kar je Vam, gospod urednik, gotovo bolj pri srcu. Izrekli ste mi željo, naj Vam spišem neki pregled, neko oceno slovenskega slovstva v zadnjem času.

Dobra misel, upravičena želja; žal, da ji jaz ne morem ustreči. Vem, da ni imenitno, se izgovarjati s pomanjkanjem časa; že zato ne, ker je tak izgovor često samo — prazen izgovor. Tudi ni imenitno ljudi, ki jim to ni nič mari, nadlegovati z razkladanjem in razobešanjem svojih osebnih razmer. Vendar je včasih najpoštenjši človek prisiljen, storiti kaj, kar se mu ne zdi imenitno. Tako tudi jaz. Kar bom zdaj povedal, to sem dolžan povedati svojim rojakom v svoje opravičenje. Moje stanje je tako — sam kriv! — da se moram truditi in delati v tisti dobi življenja, ko so moji vrstniki že izpregli in veselo uživajo svoj dobro zaslužen »otium cum dignitate«, kar ne doleti mene menda nikdar. Delati moram torej, »dokler je dan«. Še vesel moram biti, da imam kaj dela, in imam ga čez glavo, na vse strani! Pa bi tako rad še kaj poštenega spisal, predno pride noč; in mrači se že! Tega pa nisem povedal — saj mi je bilo dovolj sitno — zato, da bi me kdo miloval; tega milovanja nisem maral nikoli — ampak samo v opravičenje, da nisem mogel in ne morem svojih narodnih dolžnosti izpolnjevati, kakor bi želeli, na vse strani. Tako so me samo v drugi polovici tega leta trije pisatelji slovenski prosili, naj jim pregledam in presodim to in ono. Veselilo me je sicer, ko sem videl, da imam vsaj še nekoliko veljave, vsaj pri posameznih rojakih svojih, ali vendar sem jim moral odreči, česar so me prosili, kakor mi je bilo težko. In tako sem prisiljen prositi vse tiste častite rojake, ki bi morda v prihodnje želeli kaj od mene, za kar je potreba časa, naj se obrnejo drugam; brez zamere!

Tako tudi ne morem ustreči Vaši želji, gospod urednik. Preudariti in pretehtati novejšo prikazni na slovstvenem polju slovenskem, pokazati, kar imajo vkupnega med seboj, kam merijo njih težnje, to je jako zaslužno, da, potrebno delo. Ali tako delo hoče ne samo potrebne zmožnosti, ampak tudi časa. Ko bi jaz tudi imel prvo potrebščino, kakor menite Vi v svoji prijaznosti, pa nimam druge. Čemu pa tudi? Saj je pri nas, hvala Bogu, dovolj mož, ki imajo eno in drugo. Jaz sem vesel, če morem tu pa tam, kakor pravimo pri nas, priskakoma brati kaj slovenskega. Pravzaprav ne bi smel jaz ničesar brati, ker me branje le moti in ovira v mojem delovanju. Tako tudi tiste glasovite nemške knjige, katera, pravite, da kaže enake nazore o jeziku, kakršne imam jaz, nisem še bral dozdej, četudi mi je dobro znana po glasu, in je menda tudi ne bom.

To pa smem reči brez korenitega preiskavanja: »Ljubljanski Zvon« je postal sčasoma list, ki je na čast narodu. Tu so se zbrale zdrave, čile, večinoma mlade moči, da jih je človek lahko vesel. Tudi

— in to je posebno vesela prikazen — ženske moči! Tako je prav; brez ženstva ni pravega življenja, tudi v slovstvu ne. Hvale vredno je tudi to, da se naši pisatelji in pisateljice uče tudi od naturalistov, da od njih jemljejo, kar je dobro in zdravo na njih, nesnago pa puščajo, kjer je. Ali pisatelj ima tudi dandanašnji pri nas bolj proste roke, kakor jih je imel nekdanj; tudi pri nas se zdaj sme, kar je bilo prej nezaslišano. Kako so se časi sploh izpremenili! Nas so nekatere oči že pisano gledale, če smo se preveč pečali z ženskimi samostalniki na *a*; dandanes se igra v glavnem mestu slovenskem brez pohujšanja — Mam'zelle Nitouche! — Bog ne daj, da bi jaz tako pofrancoženje slovenske Talije očital zaslužnim narodnim možem, ki vodijo slovensko gledališče. Gotovo bi oni sami rajši podajali svojemu nepokvarjenemu občinstvu zgolj krepke in zdrave narodne igre — ko bi jih imeli!

Kar se tiče prevodov, je moja misel ta: prevode samo za silo. Prevod je vedno le tuje blago; kdor more, naj spiše kaj izvirnega. Samo kar je izvirno, domače, to je naše.

Za konec pa še eno prav resno besedo. Rekel sem, da se naši mladi pisatelji in pisateljice uče od naturalistov — v poslednji Zvonovi številki se neki kosi bero kakor pravi Zola — dobro tako. Premisliti pa jim dajem to: Če se jim morebiti sline cede po mesnih loncih — francoskih, naj si modro brzdajo poželenje. Prorokoval sem nekdanj — lahko prorokovanje! — da tisto grdo naturalistično slovstvo francosko ne bode brez vpliva na vesoljni narod. Tako se je tudi zgodilo. Bral sem pred kratkim poročilo šolskih nadzornikov o ljudskih šolah po deželi. Kako ti možje tožijo o strašni popačenosti mladine ne samo po mestih, ampak tudi po kmetih! In ti možje so sami Francozi, posvetni možje, ne kaki svetniki. To je kar strah, kar se tu bere. Dečki in dekleta so — ne, zapisati ne morem prave besede! Kaj čuda! Vsaki paglavec, kakor pravijo, je bral Zolovo »Nano«. Kdor jo pozna, ve, kaj hoče to reči! Vsaki sm — c pozna vso »boulevardsko literaturo«. O tempora, o mores! Mi smo njega dni brali Krištofa Šmida Genovefo, pa smo se jokali; nič nam ni škodilo; ta mladina pa bere Emila Zole Nano. Pa se — smeje? ne; kaj družega! To je prava dušna paša otročja! Zdaj se oči odpirajo Francozom, ali ni že prepozno? Tak naraščaj, gnil na duši in na telesu, jim nikdar nazaj ne pribouje izgubljenih pokrajin!

Bodi nam v pouk in svarilo!

Jos. Stritar.

Dušne borbe.

Spisala Pavlina Pajkova.

I.

prostorni učni sobi vseučiliškega profesorja N. je bil prijeten somrak in tešilen hlad, kakor v nobeni drugi izbi njegovega stanovanja. Soba se je nahajala v pritličju in je gledala v košat gaj. Ta gaj je pripadal neki kneževski palači, ki se je ponosno vzdigovala ne daleč od hiše, v kateri je profesor stanoval. Profesor si je bil zato izbral za-se ono sobo, ker tja ni segal velikomestni šum in ropot. Poleg sence in hladu je tukaj užival tudi čist, svež zrak, in to ugodnost je učeni mož razen svojih knjig najbolj cenil.

Bilo je konec julija. Že nekaj dni je pritiskala huda vročina, oni dan pa je bila celo neznosna. Profesor, navadno miren in za vse, kar se ni dostajalo njegove stroke, neobčutljiv mož, je neprestano vzdihoval pri svojih knjigah ter si otiral znoj. Star je bil kakih petinpetdeset let, a kazal jih je več; upognjen život, siva glava, globoke gube na čelu in srepi pogled, vse to ga je delalo zgodnjega starca. Toda duh mu je bil še čil, delaven in podjeten kakor za njegove najčvršče dobe. Kot zvezdoslovec je slul daleč na okrog, in ni ga bilo blizu učenjaka, ki bi ga bil v tej stroki prekašal.

Ni bil sam v sobi. Pri oknu, za njegovim hrbtom, je sedela z nekim delom v roci mlada ženska, njegova soproga. Proti svoji navadi je prišla danes v soprogo sobo, da se odtegne nekoliko neznosni soparici, ki je kakor mora nadlegovala človeka v vseh drugih prostorih po hiši. Vedela je, da soprogo ne trpi nikogar poleg sebe, tudi nje ne, kadar se peča z vedami; danes pa je morala biti izjema. Sicer je on niti zapazil ni v svoji sobi, ker je bil ves zamaknjen v rokopis, v katerem je delal popravke z rdečim svinčnikom.

Tudi ona se skoro ni ganila. Mirno je opravljala svoje delo; samo zdaj pa zdaj je povzdignila oči in jih sanjavo uprla v gosto vejevje, ki je molelo proti oknu, ter roke počivaje spustila v naročje.

Dolgo je tako zrla v daljavo, kakor v nekaj utopljena; nato pa je nenadoma vzdrgotala, kakor da se je splašila lastnih misli, in lahko vzdihnivši, je zopet mehanično prijela za delo.

Dasi že kakih trideset let stara, je bila mlajša videti. Na nežnem, prikupljivem obrazu, na katerem je bilo znati neko tajno hrepenenje,

sta se ji kakor zvezdi svetili veliki, milobni, temno modri očesi, in med ustnicami, često nabranimi v tožen nasmeh, so se bliščali kakor biseri krasni, prebeli zobje. Vso njeno osebo je zaodeval oni čar zanimivosti, ki jo navadno vzbujajo bitja, katerim je usojeno trpeti.

Omožila se je bila pred desetimi leti s profesorjem, katerega je preje komaj po imenu poznala; bil je več kot dvakrat starejši od nje. Kako je prišlo do te možitve, sama ni prav vedela. Matere ni imela, in nje oče, višji uradnik, ni ničesar nujneje želel, nego da se čim preje iznebi hčere, katera mu je bila že nadležna poleg vse ljubezni, ki ga je na-njo vezala. Priletni mož se je bil namreč na stare dni resno zagledal v svojo oskrbnico, vdovo srednjih let, ki mu je po njegove žene smrti oskrbovala hišo. Rad bi jo bil vzel v zakon; toda bil je še toliko obziren do dorasle hčere, da ni hotel dati hiši nove gospodinje, dokler je hči še v njej gospodinjala. Prepričan je bil, da bode ustrezno obema, ako hčer čim preje omoži. Ker je bila le-ta krasotica, ni bilo težko moža dobiti, dasi ni imela dote. Slučaj mu pride na pomoč. Na nekem letovišču se seznanita oče in hči z vseučiliškim profesorjem N. Petinštiridesetletnega moža, ki so ga sploh imeli za sovražnika ženskega spola, je očarala v tistem hipu nežna, preprosta, vendar pa toliko resna Feodora. Že nekaj let si je mož mučil možgane z vprašanjem, ali ne bi storil prav, ko bi si izbral družico. Kot samcu mu je delalo življenje mnogo neprijetnosti in skrbi, in resno se jih je želel otresti. Toda ker je le malo zahajal v družbo, zlasti v žensko družbo, se mu ni bila doslej ponudila nobena ugodna prilika.

Feodora se mu je zdela kakor ustvarjena zanj. Edina ovira se mu je videla njena mladost; tolašil se je s tem, da je ona poleg svoje mladosti silno resnega mišljenja, kakor se je bil prepričal po štirinajst dnevnem vsakdanjem občevanju z njo. Osrčil se je ter jo poprosil roke.

Feodora pa je že dolgo čutila, da je odveč v očetovi hiši. Poleg tega se je zgražala, kadar je pomislila, da bi kdaj morala ono žensko imenovati mater, ki je bila dozdej pod njo. Nje srce je bilo prosto, profesor čislan mož, in tako se ni prav nič ustavljala tej snubitvi. Najbolj seveda je s tem ustregla očetu; ali pa ona ljubi bodočega svojega sóproga, ali ne, zato se oče ni brigal; ona je privolila, in to je bila poglavitna stvar.

Profesor, naiven in zaupen v ljubezenskih stvareh, ne bi bil mogel niti v sanjah slutiti, da bi bila Feodora, ki se je v vsakem oziru toliko odlikovala od svojih vrstnic, njega vzela samo v sili, iz dolgega

časa, ali celo v obupnosti. Tako samoljuben pa tudi ni bil, da bi si bil domišljjal, da se more mlado dekle kar čez noč zaljubiti v priletnega, dolgočasnega moža, za kakršnega se je tudi sam smatral kot moder poznavatelj samega sebe; toda menil je, da, kakor je ona nanj napravila ugoden vtisk, tako je tudi on vzbudil v njej podobna čuvstva.

Ta medsebojna simpatija se mu je zdela najboljšo jamstvo mirnega zakonskega življenja, kakršnega si je sam želel. In čas je pokazal, da se ni varal. Bil je presrečen z njo in trdno prepričan, da je tudi ona z njim. Videl jo je vselej prijazno, postrežljivo, mило; živel je samo zanj in za dom, delala čast njegovemu imenu, skratka: zadovoljevala ga je popolnoma. Nikoli mu ni prišlo na misel, da bi mlada žena morda zaklepala v prsih dušo, ki bi bila v nagibih, vzorih, željah in hrepenenju drugačna od njegove. Da iz globine njenega pogleda odseva žar samozatajevanja in resignacije, tega ni bil nikoli zapazil; da njena neumorna pridnost, ki je bila skoro strasti podobna, ni prihajala iz notranjega nagiba, iz samočistega deloljubja, ampak iz samosilja, češ, da bi si z delom in skrbmi prikrivala svojo dušno praznoto, o tem se učenemu zvezdoslovcu niti sanjalo ni. Dasi jo je ljubil, pa se je vendar premalo brigal za njo, nego da bi mogel zapaziti neizmerno premagovanje in prikrivanje, ki je spremljalo vsako njeno zakonsko čednost. In vendar je bilo tako. Brez nagnjenosti do zakona, brez ljubezni do soproga, je bila sklenila zakonsko zvezo, ker so jo okoliščine k temu silile, ker ji je to svetovala pamet, ker je bila trudna življenja, dasi ga še ni bila prav nič užila. A pri vsem tem je bila navdihnjena s toliko srčno velikodušnostjo, da je hotela biti, da je morala biti vzorna žena. In bila je tudi, toda s kolikimi žrtvami.

Soprog, časti vreden mož in poštenjak od pete do glave, je menil da stori dovolj za njeno srečo, ako ji pusti popolno svobodo v gospodinjstvu; kar je ona storila, mu je bilo prav; kar je ona želela, se je moralo zgoditi. Naj ona po hiši gospodinji in gospodari, kupuje in zametuje, vse naj se zgodi, kakor ona hoče; samo njega naj ne nadleguje z vprašanji, samo nasvetov naj ne zahteva od njega. In kakor njiju vnanje, enako je bilo tudi njiju notranje življenje. Ljubil je ženo z ono skrbno prisrčnostjo, s katero ljubi oče svojo hčerko; toda ognjevitost in oduševljenost, slast in strast ljubezni so mu bile celo neznane reči. Njegovo srce je bilo že davno udano stari ljubimki: učenosti; žena je zavzemala v njem šele drugo mesto. Vsaki pojav ljubezni mu je bil zoprni, in kakršnokoli ljubkovanje se mu je videlo otročje in mehkužno.

Ko je Feodora izprevidela, da soproga nadleguje vsako prisrčno približevanje, ko se je prepričala, da se nje uloga na soprogovih strani bore malo razlikuje od uloge hišne oskrbnice, tedaj je zadušila polagoma valovanje svoje tenkočutne duše ter se je udala svoji usodi. Odslej mu je bila samo to, kar je on želel: zvesta tovarišica in marljiva gospodinja; toda pri tem je nje duša odrevenela in nje srce okorelo.

Feodora je bila izmed onih redkih ženskih bitij, ki si iščejo in nahajajo srečo v ljubezni in sočutju, ne pa v brezskrbnem, razkošnem življenju. Ona te sreče dozdej še ni bila okusila, toda slutila je vso njeno blaženost, domnevala se vseh njenih skrivnosti, kakor menda slutijo in že v duhu uživajo sladkosti nebes oni pobožni mistiki, ki uničujejo svoje telo z asketičnim življenjem.

Vsakemu človeku je več ali manj prirojeno nekako hrepenenje po sočutju, po ljubezni; pri Feodori pa se je to prirojeno hrepenenje, ker se je siloma zatiralo in dušilo, razvilo polagoma v nekako strast. Bila je stara že trideset let in omožena že deset let, a nje duša je še vedno plavala po tajnostnih višavah vzorov in poezije. —

Tudi oni dan, ko je tako sedela za svojim soprogom in se zdaj pa zdaj v posameznih trenutkih zagledala v temni gaj in poslušala njegovo skrivnostno šumljanje, ji je začelo srce nemirno utripati. V glavi se ji je porajala misel za mislijo, in v srcu se ji je oglašalo čuvstvo za čuvstvom. Zameži in sanja o ljubezni: o ljubezni moža, ne tacega, kakršen je nje soprog, dober, pa sebičen, moder, pa siten, temveč o goreči, nepremagljivi ljubezni prikupnega, mladeniško bodrega, pogumnega moža, ki bi njo in druge nadkriljeval s svojim duhom, ki bi se znal bojevati za svoje ideale, za svoja načela, ki bi svoje vnanje življenje, svoje moči, svoje zmožnosti daroval domovini in človeštvu v prid, njej pa, samo njej posvetil v dar svoje notranje življenje, svoje srce.

Tako se je nekaj časa udajala zapeljivim slikam svoje razkošne domišljivosti. Kar se zdrzne in energično otrese zapeljivih podob. Četudi je srebala opojno blaženost iz teh mamljivih sanj, vendar se je siloma vzdramila ter se odtrgala od tistih vabljivih prikazni. Vedela je, da mora biti zvesta soprogu, in mu je hotela tudi ostati. Četudi je zabredla včasih v mislih — v dejanju ne bi bila nikoli, ko bi se ji tudi prilika ponudila. Bila je sanjava, sentimentalna in se je sama sebi zdela nesrečna; toda poleg vsega tega je bila tudi razumna, blaga in pred vsem — poštena. V vseh istinitih in dozdevnih bridkostih sta ji bili prirojena krepost in poštenje v neizmerno tolažbo. Za nje hude notranje borbe je vedel samo Bog, in Bog odpušča. —

Profesorju se je zopet izvil nevoljen, težak vzdihljaj. Zopet si je brisal znojno glavo, mrmraje nekaj o nestrpni vročini.

Feodora se zgane. Nje mož se muči telesno in duševno, a ona se udaja sladkim, nedovoljenim sanjam. Skoro očitaje ji je tajni notranji glas to govoril, in pri tem je začutila iskreno sožalje z marljivim, neutrudnim možem, katerega življenje, samo vedam posvečeno, poteka tako hladno, brez radosti, ker se ne utegne ogrevati s toplimi sapicami pristrčnih čuvstev.

Vstane in se mu približa. »Emerih,« reče, rahlo mu položivši roko na ramo, da ga ne bi splašila, »zapri vendar svoje knjige in se malo izpočij. Danes, vsaj zdaj v teh neznosnih popoldanskih urah ni pravi čas za duševne napore. Raje nekoliko leži.«

»Ti si tukaj, Feodora?« odgovori mož razmišljen, ne da bi se ozrl na njo. »Vročina je res tako nestrpna, da me hoče kar zadušiti. Toda to me ne sme motiti; razprava mora biti še nocoj gotova, stavec že čaka.

»In če bi bila šele jutri gotova, zato se menda svet ne bi podrl,« odvrne Feodora z nekoliko razdraženim glasom. Zbolelo jo je vselej, kadar je on govoril z njo, pa pri tem gledal drugam. Bila je prepričana, da on že dolgo več ne ve, kakšnega obraza je ona. Toda katera ženska, pa si bodi še tako skromna, se ne čuti žaljena, kadar se vidi prezirana in zlasti od svojega zakonskega moža.

»Draga moja, ti tega ne umeješ,« odvrne on z dobrohotnim glasom; »ne skrbi za-me, ne raztopim se od vročine. Čemu si pa pravzaprav sem prišla? Ali morda česa želiš?« pristavi, čudeč se, in se globoko zopet skloni v debelo knjigo.

»Ničesar,« odgovori ona zamolklo in hoče oditi iz sobe.

Toda, ko odpira vrata, da bi odšla, in le-ta zaškripljejo, se profesor nečesa domisli. »Feodora,« jo pokliče, »od Franja je davi došlo pismo; poglej, kaj nama piše. Ondi nekje med knjigami na polici sem je shranil.«

Feodora poišče pismo, in ko je najde, povpraša: »Ali naj je odprem in prečitam?«

»Veliko uslugo mi s tem storiš,« odvrne soprog. Radoveden sem, kaj mi brat piše, ko že tako dolgo ni bilo nobenega glasu od njega.«

Ko je Feodora prečitala pismo, se je ozrla na soproga, ki je zopet marljivo praškal s peresom po papirju. Skoro si ga ni upala motiti, a naposled reče bojzljivo: »Emerih, Franjo naju obišče.« —

»Pa vsaj še ne danes,« zagodrnja profesor, vidno preplašen, toda ne da bi se bil sklonil od knjige.

Feodora se nasmehne. »Nocoj še ne,« reče, »toda jutri bi bilo mogoče. Svak piše, da v ponedeljek ali v torek misli odpotovati iz Sarajeva; danes je že sreda, jutri utegne priti.«

»Veselim se ga, prav iz srca se ga veselim,« reče profesor, toda s tako resigniranim glasom, da je bilo skoro dvomiti o istinitosti njegovega veselja. »Kaj ne Feodora, da ti prevzameš to nalogo, da ga dostojno sprejmeš, in zabavala ga boš, kolikor je v tvoji moči, da ne poreče, da se mu je pri bratu zehalo? Ti dobro veš, kako sem z delom preobložen. Dan bi za-me moral biti še enkrat tako dolg, a noč za polovico krajša.«

»Zdaj, ko so počitnice, Emerih, bi lahko svoje navdušenje za vedo nekoliko krotil ter se dobro odpočil; saj se tudi tvoji tovariši, ki so tudi učenjaki. Tako zmučen si videti. Kaj poreče Franjo, ko te zagleda zopet po desetih letih, izza katerih se nista nič videla.«

»Kaj poreče brat?« se nasmehne profesor. »Radoveden sem, kakšen je on! Saj veš, kakšen je bil pred desetimi leti, ko je bil primoran zaradi bolehnosti stopiti iz benediktinskega reda; bil je kakor bleda smrt. No cvetočih lic tudi zdaj ne bo, ako ni morda bosenski zrak čudesno nanj vplival.«

»Franjo je bil vedno šibek in bolehav,« ugovarja Feodora, »ti pa si bil vedno čvrstega zdravja; samo preveč se ženeš z delom. Utrujenost se ti bere na obrazu.«

»No, no,« reče profesor s pomirljivim glasom, »saj pojdem skoro na letovišče, in ker vseh teh svojih zvestih prijateljev —« in pri teh besedah položi roko na knjige — »ne morem s seboj vzeti, zato bodem primoran manj delati; zato pa se bom bolj dolgočasil.«

Feodori se lice zmrača. »Dolgočasiti se bodeš moral?« ponovi vidno užaljena. »Kakor da živa priroda nima toliko in še večjih čarov, nego mrtve knjige; kakor da ti za silo ne morem tudi jaz biti prijetna tovarišica!«

On ničesar ne odgovori; menda še čul ni njenih besed, a ona odide iz sobe.

(Dalje prihodnjt.)

Tadej Kosciuško.¹⁾

V spomin stoletnice spisal Iv. Steklasa.

Lani je minilo sto let, kar je plemeniti poljski narod izgubil svojo državo. Ni ga morda za Slovanstvo bolj žalostnega dogodka, nego je ravno ta razdelitev velike poljske kraljevine. Res je, da so bili krivi te nesreče največ poljski velikaši sami, ker so prekasno izprevideli, kako sosedje njih narodno neslogo zlorablajo sebi v korist. Bilo je pa tudi na Poljskem veliko pravih domoljubov, ki so žrtvovali vse za svobodo svoje domovine, in med temi domoljubi se je odlikoval Tadej Kosciuško.

Tadej Kosciuško, zadnji glavni zapovednik ljudovlade poljske, je bil potomec stare plemiške rodovine na Litvanskem. Mnogi člani njegove rodovine so uživali kneževsko čast ter so se vedno odlikovali kot vrli državljani. Narodil se je Tadej Kosciuško 12. svečana l. 1746. v Marečevščini, stari vojvodini novograjski, v sedanji guberniji Minski. Kakor po navadi vsi plemiški sinovi, tako se je posvetil tudi on vojaškemu stanu. Pa kako tudi ne? Saj mu je bil oče pravi vojak, poznan po vsem poljskem kraljestvu. Prve potrebne nauke je dovršil doma, a stric njegov ga je naučil francoskega jezika. Že dobro pripravljen je prišel mladi Kosciuško v vojaško šolo v Varšavo. Tukaj se je prav pridno učil računstva in risanja. Kesneje so ga poslali, ker je bil vrlo nadarjen, na državne stroške v višje vojaške šole v Pariz in Brest. Po dokončanih naukih je prepotoval od l. 1769.—1774. Nemško, Italijansko in Francosko. Ko se je vrnil na Poljsko, je stopil precej v vojaško službo kot stotnik. Živel je nekaj časa pri posadki v Krakovu, kesneje pa ga je sprejel v službo general Josip Sosnovski, poveljnik na Litvanskem. Toda radi nekkih preprirov, ki jih je imel na dvoru svojega zapovednika v Sosnovicah, je moral zapustiti domovino. Šel je v Severno Ameriko, kjer se je bila začela ravno takrat huda borba med Amerikanci in Angleži. Amerikanci niso hoteli biti nič več podložni Angležem, ker le-ti niso spoštovali njih pravic. Upornike je vodil v teh borbah Jurij Washington, ki je sprejel prav rad vsakoga, ki se je hotel pridružiti njegovi četi. Prav radostno je pozdravil

¹⁾ Zaradi prepričlega prostora ni prišel ta spis na vrsto v lanskem letniku, kateremu je bil namenjen. Naj nam g. pisatelj in častiti naročniki ne zamerijo te neprostoVOLjne zamude!

Washington Kosciuszka, ko mu ga je predstavil njegov prijatelj Pulaski, ter ga je imenoval precej za vojaškega inženirja z dostojanstvom polkovniškim. Kesneje je postal pribočnik generalov: Getesa, Armstronga, Greena in naposled Washingtona samega. V tem času se je sprijateljil tudi z generalom La Fayetteom. Koliko so cenili njegove zasluge, se vidi iz tega, da je l. 1783. postal brigadni general in je bil odlikovan z redom cincinatskim ter mu je bila po zboru zedinjenih držav odmerjena lepa nagrada za izkazano službo.

Po dokončani vojni med Angleži in Amerikanci se je povrnil Kosciuszko zopet v domovino; to je bilo l. 1786. Na Poljskem je takrat vse vrelo. Vse je želelo, da se poljska država reši popolne pogube; najbolj pa je bilo potrebno, da se uredi vojska, ki je bila takrat močno zanemarjena. Kosciuszka, ki je bil v Ameriki mnogo izkusil ter bil zdaj na Poljskem vsekakor najbolj izurjeni vojak, so Poljaki radostno sprejeli v vojsko ter ga imenovali za generalnega majorja. Tedaj se je pričelo njegovo delovanje za nesrečno domovino.

Poljska je bila več stoletij najjačja in najslavnejša država slovanska. Ali v dolgotrajnih borbah z Rusi, Švedi in Turki je jako oslabela ter začela v osemnajstem veku propadati. Posebno je bilo veliko zlo, da so v vseh državnih rečeh odločevali sami velikaši. Celó tako daleč je prišlo, da je lahko kak velikaš, če mu ni bilo kaj po volji, s svojim glasom ovrgel sklepe državnega zbora. Posebno oblast pa so zadobili plemiči potem, ko so začeli kralje voliti; kajti vsaki izvoljeni kralj je moral priznati novih pravic nenasitnim plemiškim volilcem. Vrhú tega so se pri kraljevih volitvah tudi prav rade vmešavale sosednje države, ki so se hotele okoristiti. Največ je vplivala na volitve sosednja Rusija, in naposled so morali Poljaki za kralja voliti onega, katerega je hotela imeti Rusija. Tako se je zgodilo tudi pri volitvi zadnjega poljskega kralja, Stanislava Ponijatovskega, katerega je želela na poljskem prestolu ruska cesarica Katarina II. (l. 1763.). Da bode pa na Poljskem še večji nered, sta zahtevali Rusija in Švedska, da se proglasijo za ravnopravne s katoličani tudi drugoverci, zlasti protestantje in pravoslavnik. To je hudo žalilo narodno in versko čuvstvo iskreno katoliških Poljakov, in sklenili so zato proti vplivu Rusije zvezo (konfederacijo) v Baru. Tedaj se je vnela ljuta vojna, katero je izkoristila Rusija v svoje svrhe; ruske čete so zasedle večji del Poljske. Tudi pruski kralj Friderik II. in nemški cesar Josip II. sta zdaj posegla v poljske reči, ker nista mogla pripustiti, da se Rusija sama okoristi z osvojenimi zemljami. Zato je predložil kralj Friderik II. po svojem poslancu v Petrogradu cesarici Katarini osnovo, po ka-

teri naj se razdeli Poljska med Rusijo, Prusko in Avstrijo. To se je zgodilo l. 1772. Rusija je dobila Belo Rusijo, Avstrija Galicijo, Pruska pa Pomorje in del Velike Poljske. Pri tej delitvi je Poljska izgubila 6600 štirjaških milj in je bila odzdaj za četrti del manjša, nego poprej. Kar je še ostalo, to je dobil Stanislav Ponijatovski. Ruska cesarica pa je obljubila, da bode varovala poljsko državno svobodo ter ščitila vse plemiške pravice; toda ravno te so bile vzrok vsej nesreči poljskega naroda.

Ta žalostni dogodek je vsaj nekoliko stregnol poljsko gospodo, ki je začela zdaj resno preudarjati, kako bi se dalo v državnem in društvenem življenju kaj preurediti, samo da se ukrepi oslABLJENA domovina. Seveda je bilo tudi nekaj takšnih, ki so že obupovali ter mislili, da ni nobene pomoči več, ker se jim je ruska država zdela premočna. Da bi se pa vzdržalo tedanje nezdravo stanje, so se oklenili vsi sebičneži ruskih poslancev, in ti so obetali Poljakom več, nego so jim mogli dati. Toda l. 1788. se je pokazalo na državnem zboru, da je domoljubna stranka, ki je hotela odstraniti iz Poljske ves ruski vpliv, mnogo jačja, nego rusofilska. Domoljubno stranko je podpirala zdaj tudi Pruska ter jo nagovarjala, naj se zaveže z njo proti Rusiji; kajti le-ta je bila zapletena v vojno s Turško ter je tudi potrebovala zveze s Poljsko. Rusija je zategadelj obetala Poljakom celokupnost njih države, razen tega pa še del Besarabije in Moldavije, ki se je moral seveda šele osvojiti. Ali Poljaki so zaupali pruski zvezi bolj, nego ruski. Strah pred Rusijo jih je zagnal v pruski tabor, četudi prusko prijateljstvo ni bilo nič boljše od ruskega. Kakor Rusi, tako so mislili tudi novi zavezniki razširiti svojo državo na račun Poljske. Poljake je mogla rešiti v tem slučaju le sloga; toda ravno te ni bilo med njimi.

Domoljubna stranka se je trudila na vso moč, da zboljša državno upravo, posebno pa vojsko, ki je bila popolnoma zanemarjena. Med vsemi častniki je imel takrat Kosciuszko največji vpliv kot izkušen vojak, ki je poznal tudi drugih narodov vojaške uredbe. Trudil se je neumorno, da uvede zopet red ter vdahne boljši duh vojaškim četam, ki dozdej niso bile nikjer kos vojakom sosednjih držav. Ker so bili pa državni dohodki premajhni za ureditev vojske, so žrtvovali v to svrhu mnogi velikaši znatne prineske od svojega imetja.

Veliko oduševljenje domoljubne stranke je naposled premagalo vse težave, in dne 3. velikega travnja l. 1791. so izpremenili na državnem zboru v Varšavi tudi državno ustavo. Po tej novi ustavi naj bi zasedli po smrti Stanislava Ponijatovskega zopet saski kralji poljsko

prestolje ter vladali tukaj po prvorodstvu, dokler njih rod ne izmre; kralja podpiraj v vladarskih opravilih državno svetovalstvo; državni zbor kot zakonodavna oblast se deli odzdej v gosposko zbornico in v zbornico izvoljenih poslancev, med katerimi naj imajo tudi meščanje in kmetje nekaj zastopnikov; v zboru odločuj večina, in naj se odpravi »liberum veto«; sodišča morajo biti neodvisna od vsake oblasti. — Maršal Malahovski, škofa Krasinski in Goltik, Ignacij in Stanislav Potocki so imeli največ zaslug, da se je izvedla ta izprememba. Kralj je prisegel iznovič na ustavo. Splošno veselje je zavladovalo v Varšavi, in vsi rodoljubi so se nadejali, da se zdaj preporodi poljska država.

Takrat je bil tudi Kosciuszko imenovan za generalnega lajtnanta zaradi velikih zaslug, ki si jih je pridobil pri urejevanju vojske. Bil je ob enem poveljnik celi diviziji pod glavnim zapovedništvom Josipa Ponijatovskega. Poljaki se niso zastonj tako skrbno pripravljali za boj. Slutili so, da se bodo morali kmalu zgrabiti s svojimi sovražniki. Rusija ni bila namreč prav nič zadovoljna z omenjeno izpremembo poljske ustave. Ali ker se je vojevala tačas s Turki in Švedmi, ni mogla začeti borbe še na tretjem kraju. Šele potem, ko je sklenila mir s Turško v Jašu (l. 1792.) in s Švedsko v Vörelöju (l. 1790.), je mogla vso svojo vojsko poslati proti Poljski, ustrezajoč pozivu rusofske stranke. Ta stranka se namreč ni mogla sprijateljiti z novo ustavo, po kateri je izgubila vse svoje velike pravice, pa ni bila toliko domoljubna, da bi bila to izgubo utrpela na korist svoji nesrečni domovini. Že jeseni l. 1791. so se prišli v Petrograd pritoževati zastopniki nezadovoljnih plemičev: Feliks Potocki, Rzevuski, bratje Kosakovski in Branicki. Bili so seveda vsi sijajno sprejeti. Cesarica Katarina jim je obljubila pomoči z orožjem, da se uvede zopet stara ustava. Da bi pa še bolj učvrstila svoj vpliv na Poljskem, je pregovorila Katarina nezadovoljno plemstvo, da sklene zvezo ali konfederacijo v Targovicah. Vsi člani te zveze so morali obljubiti, da so pripravljene se boriti za staro ustavo, in njim na pomoč je poslala Katarina 100.000 mož svoje vojske na Poljsko in Litvo. In ko je naposled Rusija dne 18. velikega travnja l. 1792. napovedala Poljakom vojno, so bili le-ti v hudi zadregi. Od Pruske, katera jih je s početka nagovarjala na odpor proti Rusiji, ni bilo zdaj nobene pomoči, sami pa še niso bili dovolj pripravljene za vojno. Vendar so se še vedno nadejali zmage in sicer tem bolj, ker jih je hrabil kralj sam z oduševljenimi nagovori. Iznovič je pred narodom prisegel, da bode branil novo ustavo in svobodo poljskega naroda, ter da sam prevzame zapovedništvo v vojni, če bode potrebno.

Poljaki so postavili dve vojski proti sovražniku: 15.000 mož na Litvo pod vodstvom Judickega in v Ukrajino 20.000 mož pod Ponijatovskim, ki je bil malo prej imenovan za generalisima, in pod Kosciuškom, ki je bil gotovo najspodobnejši zapovednik. Nedoumno je, kako je vkljub delovanju neumornega Kosciuška poljska vojska bila tako maloštevilna. Pričakovalo se je, da se vzdigne ves narod na orožje, a da se ni to zgodilo, tega je bil največ kriv nestalni kralj, ki se je naposled zbal Rusov ter se začel s cesarico Katarino dogovarjati o miru. Vkljub temu so udarili Poljaki na Ruse, pa so se morali kmalu umakniti pred njimi vse do reke Buga. Pri tem umaku se je odlikoval Kosciuszko prvikrat, odkar se je bil povrnil v domovino. Ko bi se bili tako hrabro borili tudi drugi oddelki poljske vojske, kakor se je njegov, bi bili gotovo Poljaki uspeli. S 4000 vojaki in 8 topovi se je zmagovito boril Kosciuszko dne 18. rženega cveta l. 1792. okoli Zelenice. Po tej hudi borbi se je utaboril pri Dubienki blizu Ihanke med Bugom in avstrijsko mejo. Tukaj ga je napadel ruski general Kakovski, kateri je bil pridrl semkaj čez avstrijsko zemljišče z 18.000 Rusi in 40 topovi. Kosciuszko se je branil pogumno pet dni; toda ko je videl, da mu vojska le preveč gine, je zapustil tabor ter pohitel za ostalo vojsko. Kmalu potem so osvojile ruske čete polovico poljske države. Kralj pa je ukazal nato svojemu sorodniku, Josipu Ponijatovskemu, da sklene z Rusi premirje, ne da bi se bil sam postavil vojski na čelo ter pozval narod na odpor, kakor je pričakovala domoljubna stranka. Kralj se je zbal ter pisal cesarici Katarini pismo, v katerem je ponudil poljsko krono njenemu vnuku Konstantinu Pavloviču. Katarina pa ni bila s tem zadovoljna, nego je prisilila kralja, da je tudi on pristopil k zvezi targoviški. Dne 24. malega srpana l. 1792. je le-ta izdal oglas, v katerem je izjavil, da je vsaki odpor proti sosedom brezuspešen, in da je za Poljake najboljše, če se pomirijo z Rusi. Vojski je ukazal, naj miruje. Josip Ponijatovski in Kosciuszko sta se odrekla poveljništva; branitelji svobode in neodvisnosti so se izselili iz domovine, a privrženci targoviške zveze so zavladali po Poljskem. Nadejali so se, da se sporazumejo z Rusijo; ali kako hudo so se prevarili!

Komaj je pristopil kralj Stanislav Ponijatovski k targoviški zvezi ter se tako pomiril z rusko cesarico, ko je poprosila domoljubna stranka na Poljskem pomoči Avstrijo. Povedali smo že, da ni prišla Pruska o pravem času Poljakom pomagat; zdaj je Pruski dobro došel izgovor, češ, da so Poljaki prekršili s prošnjo do Avstrije prvo z njo sklenjeno zvezo, pa da se je zdaj tudi njej ni treba več držati. Seveda

je Pruska precej pri tej priliki posedla z svojo vojsko nekoliko poljskih krajev na zapadni meji, češ, da ji preti iz Poljske nevarnost od Poljakov, ker so le-ti stopili v zvezo celo s francoskimi prevratniki. Francozov pa so se takrat bali vsi vladarji radi velike revolucije. To priliko je zopet tudi porabila cesarica Katarina ter je izkušala pridobiti pruskega kralja za vojno proti Poljakom. Pruska naj bi dobila del Poljske, Avstrija pa del Bavarske, a Rusiji naj ostane večji del osvojene kraljevine poljske (po osnovi glasovitega Potemkina iz leta 1790. ter po odpisih same cesarice Katarine iz leta 1791.). Ta pogodba je bila hitro sklenjena. Zdaj šele so spoznali Poljaki grdo prevaro. Zastonj je pohitel Feliks Potocki v Petrograd, prosit cesarico pravice za nesrečne Poljake; kajti vprašanje o delitvi se je imelo v kratkem času rešiti na državnem zboru, ki je bil ravnokar sklican v Grodno. Ko je predložil ruski poslanec Sievers osnovo o razdelitvi poljske kraljevine, so se ji protivili vsi Poljaki, zbrani na tem zboru. Ali zdaj je obkročila ruska vojska zbornico ter prisilila prestrašeni zbor, da se je odrekel enega dela Litvanije, Male Poljske in Ukrajine (vkup 4500 štirjaških milj in 3 milijone prebivalcev).

Poljaki so se nadejali, da jih bode zdaj Rusija branila sovražnih Prusov, ki so tudi zahtevali za-se del poljske države. Ali zgodilo se je ravno narobe. Ta nevera je razpalila zbrane poslance tako hudo, da so začeli oporekati tudi prvem sklepu. Kar postavi Sievers grenadirje pred vrata zbornična ter naperi tudi štiri tope proti njej. Nihče ni mogel iz dvorane, in tako so bili prisiljeni, razpravljati tudi o pruski zahtevi. Štiri odlične poljske poslance, ki so pogumno branili svojo domovino ter ostro govorili proti temu nasilju, je ukazal isti Sievers zgrabiti ter odpeljati v temnico, češ, da ostale s tem prestraši ter jih prisili na povoljno izjavo. Ali razžaljeno domoljubje je zmagalo. Ker niso smeli govoriti, so molčali celi dan in celo noč, samo da niso priznali zahteve ruskega poslanca. Naposled je vendar vstal poljski plemič Ankvíč ter izjavil, da molčanje je privoljenje, a maršal Bialinski je podpisal potem poročilo. Pruska je dobila tedaj 1000 štirjaških milj in 1 milijon prebivalcev; Poljska pa je imela odzdaj samo še 3800 štirjaških milj in $3\frac{1}{2}$ milijona prebivalcev. To se je zgodilo dne 14. vi-notoka l. 1793.

Namesto Sieversa je prišel za ruskega poslanca v Varšavo general Igelström. Od tega časa je bila Poljska bolj podobna ruski pokrajini, nego samostalni državi. Kralj, ki se je tako nemoško vedel ob drugi delitvi Poljske, zdaj ni imel skoro nobene moči več, nego ruski poslanec je na njegovem dvoru zapovedoval. Le-ta strogi general

je odredil, da morajo Poljaki priti vsako leto na dan druge delitve v Varšavo, se poklanjat ruskemu poslaniku kot varuhu poljske države. Huje seveda ni mogel razžaliti domoljubov poljskih z nobeno drugo naredbo. Grozno težko je prenašal poljski narod tako poniževanje, toda pomoči ni mogel pričakovati od nikoder razen od samega sebe.

Narodna stranka vendar ni obupala, četudi je bila država oslABLJENA in pravice narodne poteptane. Seveda je bilo težko začeti boj za svobodo, kajti general Igelström je hudo pazil na vsaki korak domoljubnih Poljakov. Vkljub temu se je osnovalo na Poljskem do 700 tajnih društev z 20.000 člani. Na čelu te velike zarote je bil Tadej Kosciuszko, ki je živel takrat v Draždanih na Nemškem, kamor se je bil preselil po drugi delitvi Poljske s svojimi prijatelji. V tem domoljubnem podjetju sta ga podpirala posebno Potocki in Malahovski. Pomoči je iskal Kosciuszko za svoj narod povsod, celo v Parizu in Carigradu; vendar pa se je oslanjal največ na lastno moč svojega naroda. Njegov sodrug Zajonček je šel po njegovem svetu celo na Poljsko nagovarjat vojsko za zvezo. Tudi kralja so hoteli pridobiti za svojo osnovo, ali zastonj; kralj je s svojim ponašanjem še pospešil vstank. Opozoril je namreč Ruse, da se snuje neka zarota proti njim; tedaj so le-ti od njega zahtevali, da razpusti poljsko vojsko, češ, da se ne zedini z uporniki.

(Dalje in konec prihodnjič.)

Na plesu.

Ho vitkih se giblje in ziblje teles
 Pred mano v dvorani prostorni!
 Veselje plesalcem žari iz očés,
 Rdé se obrazi jim zorni.
 Še jedva spočiti, vrté se že spet
 V nesnuiselni sladki omami;
 Ko v šumno to gnečo upiram pogled,
 Zasméh okrog usten igra mi.
 In vendar i mene zavedli v ta šum
 Glasovi godál so veseli:
 Če hladni razsojal nam vedno razum,
 Kakó bi na svetu živeli? . . .

* * *

Znameniti Slovenci.

Spisuje Fridolin Kavčič.

52. Anton Špendal (Spendou).¹⁾

Anton Špendal je bil porojen v Mošnjah na Gorenjskem l. 1739. Šolal se je v Ljubljani in na Dunaju, kjer je vstopil v bogoslovnico. Mnogo let je bil na Dunaju kurat, pozneje kanonik in »kustos« stolne cerkve svetega Štefana. Ko je postal kardinal Migazzi nadškof dunajski, je poklical Antona na dunajsko bogoslovnico ter ga imenoval za spirituala. Prof. Frančišek Rotenhann, ki je kot dvorni kancler predsedoval komisiji, na Dunaju delujoči za novo uredbo avstrijskih šol, je pozval tudi Špendala kot izvrstnega strokovnjaka-šolnika v to dvorno komisijo. Vrhu tega je postal Špendal ravnatelj bogoslovne fakultate ter si je pridobil na tem častnem mestu mnogo zaslug. Dalj časa je bil tudi predstojnik dunajske vseučiliške knjižnice. Slovstveno ni deloval; znano je le, da je izdal knjižico: »Geschichte der Fasten-Anstalten in der katholischen Kirche.« Wien 1789. Hörling. 8°.

Avstrijska Biedermannova kronika poroča o njem, da je bil razsoden, bistroumen in pravičen bogoslovec.

Umril je na Dunaju l. 1813. kot »kustos« stolne cerkve svetega Štefana, c. k. dvorni svetnik, poročevalec dvorne učne komisije in ravnatelj bogoslovnih nauk.

53. Dr. Jožef Špendal (Spendou).²⁾

mlajši brat Antonov, porojen l. 1757. v Mošnjah. Izobraževal se je na normalki v Kranju in na ljubljanski gimnaziji, kjer mu je bil učitelj poznejši ljubljanski škof Anton Kavčič. Ko je bil 12 let star, so mu pomrli roditelji, in brat Anton ga je vzel na Dunaj. Tu je dovršil na akademiški gimnaziji srednješolske študije kot »primus«. Po dovršenih modroslovnih študijah se je hotel posvetiti pravištvu, a po enoletnem slušanju pravoslovja se je odločil za duhovski stan. Kot bogoslovec si je pridobil izredno nadarjeni sin slovenskega kmeta prijateljstvo slavnega profesorja cerkvenega prava Ferdinanda Stögerja,

¹⁾ Oesterreichische National-Encyclopädie. Wien 1836. VI. Band. — Wurzbach: Biograph. Lexicon, 86. Theil.

²⁾ Oesterreichische National-Encyclopädie. Wien 1836. V. Band. — Wurzbach: Biograph. Lexicon, 36. Theil.

ki ga je celo v svoje stanovanje sprejel. Stöger je bil tedaj »kustos« dvorne knjižnice in je stanoval poleg knjižnice, lahko je torej Špendal dobival iz bogate knjižnice knjige za nadaljnje izobraževanje.

Pri spisovanju Stögerjevega dela: »Introductio in historiam ecclesiasticam« je Špendal sodeloval. V bogoslovnici si je izvolil za glavni predmet katehetiko; toda ni mu ugajal način katehetskoga poučevanja slovečih pedagogov Ignacija Felbigerja in katehista ter zgodovinarja Ignacija Schmidta. Še najbolj mu je ugajal učni način linškega kateheta Jožefa Millerja. Ko so l. 1781. oba kateheta dunajske normalke premestili, je prevzel poučevanje katehizma na vseh štirih razredih Špendal; poučeval pa je tudi mlade duhovnike in bogoslovce v katehizovanju po svojem učnem načinu. Prizadeval si je dokazati, da se njegov učni način opira na razvitek in omiko človeških duševnih moči, in da so ta način poučevanja priporočali najslavnejši katoliški pisatelji. Z vsemi pripomočki svoje izvrstne pedagoške izobrazbe je seznanil svoje duhovne slušatelje. Ta Špendalov učni način je vzbudil splošno zanimanje ne le strokovnjakov, nego celo izobraženih lajkov. Tedanji predsednik dvorne učne komisije, baron van Swieten, se je sam o Špendalovem učnem načinu kaj laskavo izrazil. Ko je postal župnik Anton Gall (poznejši linški škof) nadzornik nemških šol, se je začela druga doba v napredku avstrijskega nemškega šolstva. Prvo dobo je povzročil prelat Felbiger, kateri je le bolj gledal na utrditev spomina, Gall in Špendal pa sta v nasprotju s Felbigerjem pospeševala tudi razvitek razuma. Ko so l. 1785. Špendala imenovali za podravnatelja dunajski bogoslovnici, je Gall zelo obžaloval odhod prijatelja in istomiselnika Jožefa. — Leta 1788. pa je postal Gall škof linški, in tedaj so imenovali najbolj mu vrednega naslednika za nadzornika nemških šol, to seveda — Špendala. V tej službi je deloval celih 28 let — do l. 1816.; tedaj pa ga je cesar Frančišek, uvažujoč njegove velike zasluge za zanemarjeno šolstvo, imenoval za prošta dunajskega metropolitanskega kapitlja. Ogromne so Špendalove zasluge za povzdigo avstrijskega šolstva. Slovenec Špendal je najbolj zaslužni preobrazovalec avstrijskih normalnih šol; kajti po Špendalovem učnem načinu so začeli na Dunaju in po celem cesarstvu ne le verstvo, nego tudi druge predmete poučevati z mnogo večjim uspehom. Že kot katehet je bil nasprotnik telesnih kazni in jih je odpravil, kjer je le mogel; kajti s telesno kaznijo, je dejal, se zatira mlademu zarodu fizična moč in — kar je še hujše — moralni čut, in učencu se pristudi učenje in obiskovanje šole. Opustivši popolnoma Felbigerjevo metodo,

je skrbel za preosnovo vseh učil po svojem učnem načinu. Uvažujoč dobrodelni vpliv godbe na duševni razvitek, je prvi uvedel generalni bas kot predmet na dunajskem učiteljskišću. S sodelovanjem poznejšega nadškofa solnograškega Gruberja je spisal znamenito knjigo: »Politische Verfassung der deutschen Schulen«. Wien 1806. Wurzbach piše o tej knjigi: »Dieses Buch, welches alle in dieser Richtung erlassenen Gesetze enthält, gibt ein treues Bild der Einrichtung des österreichischen Volksschulwesens zu Anbeginn des 19 Jahrhunderts und widerlegt am besten alle gegen Oesterreich in dieser Beziehung erhobenen Angriffe — denn während Oesterreich in den höheren Lehranstalten leider zurückgeblieben, steht es im Volksschulwesen den übrigen Staaten tonangebend und mustergiltig gegenüber.« Špendal in katehet Anton Hye sta spisala izvrstno učno knjigo: »Lesebuch für Wiederholungsschulen oder Innbegriff des Nothwendigsten, was ein Jeder als Mitglied der bürgerlichen Gesellschaft wissen soll«. Tudi zalogo šolskih knjig je preosnoval. Do one dobe je zalagal in tiskal šolske knjige dunajski knjigar Trattner. Že cesar Jožef II. pa je bil zaukazal, da mora po smrti Janeza Tomaža Trattnerja država prevzeti založbo in tisk šolskih knjig; toda šele Špendal je opozoril dotične kroge na oni pozabljeni cesarski ukaz, in njegov nasvet je obveljal. S to naredbo si je država prihranila mnogo denarja, učno zalogo pa jako pomnožila. Pod Špendalovim nadzorstvom se je izdatno pomnožila tudi zaloga za katehete. Ko je bil imenovan za nadzornika, je prevzel 11.500 gld., a ko je odstopil, je bila narastla ta zaloga na 100.000 gld.

Špendal je bil šolnik z dušo in telesom; njegove preosnove niso bile puhlo novotarstvo, nego dobro premišljene naredbe. Ker je bil prepričan, da se težavnemu učiteljskemu poklicu le tedaj posvetijo nadarjeni in izobraženi mladeniči, ako jih ne tlačijo preveč vsakdanje skrbi, je ustanovil vdovsko zalogo za dunajske učitelje, ki še dandanes blagodejno deluje.

Špendal je dosegel visoke časti; naposled je bil prošt dunajskega metropolitanskega kapitlja, infuliran prelat, konsistorijalni svetnik, vseučiliški kancler in c. k. nižjeavstrijski vladni svetnik. Umrl je na Dunaju.

54. Jernej Senica,¹⁾

škof koperski, je bil navzočen l. 1513. pri petem lateranskem občnem cerkvenem zboru. Umrl je l. 1529.

¹⁾ P. Marc. Bibl. Carnioliae.

Materino srce.

Spisal Radoslav Murnik.

Mlad mož je strastno ljubil krasno devojko. Nekoč mu je velela: „Ako me resnično ljubiš nad vse, pojdi in — iztrgaj svoji materi živo srce iz prsi in mi je prinesi!“ In on gre, je iztrga iz kadečih se grudi in hiti z njim k lepi ljubici. Toda na pragu mu izklizne krčече se srce iz rok. On stopi na-nje, se izpodtakne, pade in je razljučen prekolne . . .

Zvesto materino srce pa, krvaveče v prahu na tleh in zvijajoče se v silnih smrtnih mukah, vtrepeta zadnjič . . . in milo povpraša sina: „Ali si se hudo ranil, ubogi moj otrok?“

Francoska narodna pravljica.

I.

Sneg . . . sneg, kamorkoli ti zre oko. Od čistega neba seva bledomodra, prejasna bliščava. V bajnem zlatu se žare daljnji vrhovi visokih gora. Širno razpete brzojavne žice objema srebrn, svilenorahel ovoj. Gole drevesne vejice pobeleva skorja iz nežnih sijajnih zrnec tako fino, kakor sladične igračice. Leno, težko mahajo vrane tam ob cesti z otrplimi krili, se ustavljajo, sedajo, zmrzujejo, prinagibljejo trupla k tlom in odletavajo v tolpah. Lep, veder zimski dan . . . Vse se sveti in sijaji v polzkem lesketu . . . Krasota okolo in okolo, krasota povsodi na okrog, toda — ledena, smrtnomrzla, tako brez-nadna, tako mrtva krasota! In tam nad zasneženimi griči visi svetel, žaren krog, solnce . . . mrtvaška baklja umrli prirodi.

Hipoma se zatemnujoči mrak je ugasil solnčni svit z ostrim severom . . . V nizkih valovih tu, tam skokoma in kupoma beže, prše in se kade lahne megle snežnih igel pred divjim, strastnim vetrom, ki burno odhaja in se burno vrača in vedno iznova siplje raz strehe beli prah.

Pred precej veliko hišo v Razdoru, dolenskem trgu, so se ustavile sani, s katerih je počasno, nerodno in neprenehoma stokajoč zlezal suh mož srednje rasti v dolgem, ne preveč elegantno prikrojenem kožuhu. Osivelo glavo mu je pokrivala kapa, narodni poljski konfederatki podobna. Prezebli, rdeči obriti obraz je izražal nenavadno lo-kavost; iz oči mu je sijala hladna, preračunjajoča, brezsrčna razumnost.

V prvem nadstropju ga je sprejela v prijetno zakurjeni sobi pri-letna gospa. Nekaj mirnega, prijaznega, milega v njenem simpatičnem bitju ji je pridobilo vsakoga na prvi pogled.

»Dober večer, milostljiva! Zopet sem tukaj . . . Ali sem nadležen, kajneda! Toda kupčija je kupčija! — Torej, ali si morebiti niste stvari premislili?«

»Nikakor ne, gospod J e m e c,« je odgovorila z rahlim nasmehom.

»Vi odklanjate lepo vsotico!« —

Sedel je na ponujeni prostor in se ozrl po preprosti, vendar vzorno urejeni sobi.

»Hvala lepa! — No, saj dolgo vas tako ne bom motil —«

»O prosim, prosim!« je dejala vljudno.

»— ker vidim, da ne bo nič z nama. — Vidite, v tem mrazu se vozim okolo in prezebam za ljubi kruhek. Za ljubi kruhek!«

»Treba vam je vsega tega!« se mu je prijazno nasmehnila. »Vam, ki tičite v tisočakah!«

»O — gospa! Beraštvo, samo beraštvo! Slabi časi, nobene kupčije! Tu imate pa vi vse lepše življenje! Mirno se grejete ves dan pri peči, kajneda; skrbi nimate nobene . . . In če bi vam tudi kaj prišlo navzkriž danes ali jutri, vam pa priskoči — mladi gospod L a d i č.«

»Moj sin? — On ima izvrstno službo, to je res; ali o kaki podpori ni govoriti, vsaj zdaj še ne. Moj Bog, na Dunaju, saj veste —«

»Vem, vem, vem! — Toda, oprostite, vrniva se le zopet k svoji kupčiji, kajneda . . . Zunaj se pripravlja vihar, in jaz moram še nocoj v Novo mesto. — Ne smem se preveč muditi — recite zadnjo besedo: ali mi hočete prodati hišo ali ne?«

Ladičevka je zmajala z glavo. —

»Ne? Pravite?« je vprašal in se poigral z debelo, zlato verižico svoje ure . . .

»Štiri tisoč! — Lepo vas prosim!« je silil. —

»Hiša je vredna najmanj še edenkrat toliko« je odvrnila ona in dostavila: »Poleg tega pa bo dolenjska železnica —«

»Vem, vem, vem!« je hitel. Njegova senca se je nemirno premikala po stropu . . . »Dolenjska železnica! Bog ve, kdaj jo prično, ako jo sploh kdaj! In to tudi ni še gotovo, kod poteče tir; to še ni določeno — ne, ne, stvar so zopet predruščili! — Tako je, kajneda.«

Pogledal je preudarjajoč v kot in potem v svetilnico . . .

»Veste kaj, gospa? — Štiri tisoč in pet sto! — Hočete?«

»Hvala lepa, gospod —«

»Naj bo — osemsto! — Štiri tisoč in osemsto lepih goldinarčkov, kajneda!« —

»Ne, ne, gospod Jemec! Midva se ne pobotava . . . Kar ne mogla bi se ločiti od hiše, v kateri sem rojena —

»In tako dalje, vem, vem, vem! Spomini — in take stvari, kaj neda! Ti nesreča ti!« —

Zopet je nekoliko pomislil . . .

»Pet tisoč!« je viknil naposled. »Slišite — — Pet tisoč! Lepi denarci! Pa narediva! — Ne?«

»Obžalujem, gospod Jemec!« —

»Nočete?« je poskočil spekulant kvišku in plosknil z rokama. »Pet — pet tisoč! Nihče vam ne bo več ponujal, kakor jaz! — No, morda se pozneje kdaj vendar odločite, kaj neda! Prosim, kar pišite mi! Plačam takoj! Pet — pet tisoč!«

II.

V eni najelegantnejših dunajskih kavaren v notranjem mestu je slonel pozno po noči dragonski častnik ob kameniti mizici, prešerno molel iztegnjene noge od sebe in kimal mlademu gospodu, ki je sedel njemu nasproti v salonski obleki najnovejšega kroja.

»No . . . no! — Kaj?« je vprašal lajtenant in privzdignil sabljo, igrajoč se. »Meni se zdi, meni se nekaj zdi . . . gospod Ladič!«

Ladič se je v zadregi zasmejal in se obrnil nekoliko strani.

Lajtenant je grozničavo zamižal, prisiljeno zazeval in hitro mignil mlademu markerčku:

»Pst, ti! — Ti, črni rogaček! — Trabuko! — Kaj zijaš? — Galopp! — Ventre à terre!« Potem se je obrnil zopet k svojemu sosedu: »Ladič, Ladič! Tako je zdaj ta reč? — Ona te je torej očarala . . . lepa Irma, »la belle —«

Markerček je prinesel na svetlem kovinskem krožniku skrbno užgano smodko in se s plašnim pogledom ponižno poklonil oficirju.

»Marš!« se mu je zahvalil častnik.

»Priznati moram,« je izpregovoril Ladič, » . . . krasnejšega dekleta še nisem zlepa videl, in —«

»No, no, no, no!« mu je hipno segel v besedo lajtenant, mahajoč z roko kakor v obrambo in cincajoč na svojem sedežu. »No, no . . . vozite počasi! Lepa je, to je res, recimo; lepa, ali . . .«

On ni končal svojega govora; pozorno je ogledoval cigaro in se zaspano nasmehnil.

»Irma je lepa! Rajsko lepa!« je vzkliknil mladi znanec dragončev. Sedel je mirno; notranjo njegovo razburjenost je izdajala le desnica, igrajoča se nervozno z vžigalico ali pa gladeča črno, ne dolgo brado.

»Tudi rajsko lepa, recimo!« —

»In mlada, duhovita, elegantna . . .«

»Recimo . . . Še nekaj smo pozabili: ona je jako koketna!«

»To so bolj ali manj vse.«

»Jako koketna!« je dostavil oficir počasno in s poudarkom, kakor bi hotel še nekoliko preišljevati svojo znamenito izjavo. »In pa . . . in pa poleg tega . . . kako tudi? — Denarja seveda nima nič, denarja! To je tisto, kar me ne veseli, ljubček moj . . . Ne veseli . . . Res je, recimo.«

»To nič ne dene; to jo dela le še bolj zanimivo!«

»A-a-a! — Lej, lej — kako jo zagovarja! Ti si morebiti resnično zaljubljen v lepo plesalko? — A-a-a! Ti imaš še premehko srce za rezidenco!«

»In ako bi bil? — Ako bi bil res zaljubljen?«

»Nikar se ne vznemirjaj! — Jaz, kar se mene tiče, vaju blagoslavljam! Do denarja ti torej ni nič, dasitudi si blagajnik, ali — recimo, morebiti prav zaradi tega? Toda, povej mi — ali je res mogoče, da se človek zaljubi na prvi pogled? — — Kaj misliš?«

Ladič je molče pogledal častnika, ki je izpustil debel tok dima iz ust.

»Meni se kaj takega še ni pripetilo nikdar, meni, lajtenantu Fritzu Spiessu. Vselej sem se počasi in . . . skoro težavno, braneč se tako rekoč z vsemi štirimi, izgubil v nežne mreže . . . Zdaj sem pa že celo previden s krasnim spolom! Lepa dekleta in mlade žene naj se zaljubljuje vame, kolikor jim drago — človek naj bo vsaj včasih potrpežljiv! — Toda, jaz sam, star lisjak, ne pojdem več v zanjko! Potrošil sem že dosti denarja za tiste čudne srč ne potrebe — zadnji čas je, da sem pameten in soliden! Moj stari se je namreč zaklel, da ne plača nobenega počenega groša dolga več za menoj in mi črno na belem obljubil, da odda posestvo mlajšemu bratu, ako zajaham le še edenkrat prejšnjega konja, to ti povem! No — saj smo že dovolj užili . . . In tako se povrnemo nekega lepega dne domov in osrečimo enega naših naivnih štajerskih polžkov in postanemo lepo polagoma filister, ki ume modrovati o repi in krompirju in hipotekah.«

Lajtenant Spiess je zopet široko zazeval. Potem je odložil smodko in zapretil Ladiču s prstom, leno izrekavajoč:

»V tvoje zasebne razmere se ne bom vtikal . . . Toda — pred tem dekletom te svarim! Resno! Ona potrebuje vedno velikih vsot, katere zopet sproti zapravlja v veselih družbah. — Uniči te; zdaj jo

podpira stari grof Sandersberg. Ali — stavim kaj, da ga ima za norca, zaljubljenega dedca! Vobče, vse moške vodi za nos, to ogrsko dete! Demon! — Ne sili za-njo! Ona je demon! To je prava beseda! Njene krasne oči gledajo tako mrzlo. Seve, kadar pleše, takrat . . . takrat — priznavam, tudi jaz sem čutil nekako omamljenost danes ali bolje včeraj pri predstavi, videč, kako neprikrito kaže »lepa Madjarka«, plešoč narodne ples, vso svojo neobuzdano, vročo strast! — Marker, plačam! — Marke-e-r!«

III.

Irma, »lepa Madjarka«, je sedela mračnega zimskega dne v svojem duhtečem budoaru pri oknu. Mlada krasotica je bila srednje rasti, temne bronaste polti in svetločrnih las. Pravilne poteze so izražale navzlic vsej ženski mehki ovalnega obraza nekaj resnega, strogega, hladnega, nekaj, kar je zelo ugajalo moškim, ženskim pa silno mrzelo. Zares prekrasne so bile njene temnosive, skrivnostne, žarne, pokorilne oči za črnimi, nenavadno dolgimi trepalnicami napol zakrivajočimi . . . očarujoče oči in mamilne zlasti tedaj, kadar je zagorelo iz njih kakor sam živi ogenj! — Ravnodušno je sedela, skoro se ni ganila. Le sedaj pa sedaj se je nekoliko ozrla po sobi. Mladega, elegantnega obiskovalca tam na okroglem nizkem taburetu ni pogledala niti edenkrat ne . . . kakor da ga ne bi bilo tukaj — ona se ni najmanje zmenila zanj in milostljivo je čakala, kedaj da se naveliča mladi mož občudovati njeno lepoto.

On pa jo je gledal, kakor prikovan jo je gledal in čutil nepremagljivo moč, ki je silila vse njegovo bitje k njej . . . Zdaj so mu tiha, ali mučna jeza, zdaj koprneča žalost, zdaj strastna nestrpnost odsevale raz obraz. —

»Irma!« jo pokliče naposled. —

Ona se ne premakne . . . S prekrizanimi rokami stoluje ob oknu, ponosno kakor kraljica, in navidezno pozorno opazuje živahni promet doli na Alserici. Vendar . . . na čelu se ji pojavijo gubice; ustnice, nepremične, so stisnjene na trdo.

»Kako vendar moreš biti tako mrzla proti meni, Irma? Saj veš, saj moraš vedeti, da te ljubim, kakor ni še ljubil nihče nikdar na svetu! Irma! Ti veš, da si mi vse — zakaj me tako neusmiljeno mučiš?«

»Kako ste smešni, gospod Ladič! Smešni in dolgočasni, ah . . .«

»Ako bi vedela, kako brezumno, kako strastno te —«

»Ljubim, ljubim in ljubim! — To novico poslušam že nekaj časa! Ne samo od vas; tudi drugi me dražijo s temi dolgočasnimi oznanili,

da se mi že res gnusi! Ko bi že vsaj kdo prišel in mi izjavil, da me — — ne mara, da mu — ne ugajam, ali kaj takega! Vi moški, vsi vprek, ste komični junaki! O — junaki!»

»Irma! Brez tvoje ljubezni — mrtev!»

»Le tistega nikar ne, gospod Ladič, tistih prismojenih trditev, v katerih naj prisiljuje glavni efekt — revolver! — Kako se more pameten človek ustreliti radi ženske? Tega ne pojnim! Jaz se gotovo ne bi radi moškega! Takega ni na svetu!»

»Ali, poslušaj me! — Saj te . . . jaz te hočem vzeti v zakon . . . Bodi moja . . . Irma — srečnejše žene ne bo nikjer! Bodi moja, vsa moja, Irma!»

»Vedno lepše! — Irma Ladič, to se ne sliši slabo, hahaha! — Zdaj vsaj niste več tako dolgočasni. Vsaki snubač je interesanten dekletu.»

Prvič danes je obrnila glavo k njemu in ga pogledala nekako škodoželjno.

»Resnično, gospod Ladič, vi se mi smilite! Vi ste kasir, pri večji banki bržkone. Dovolite, koliko znaša vaša plača?» —

»Ne, ni treba, ne, gospod Ladič!» je dostavila naglo. »Ni mi treba, da bi to vedela! To ni nič! Nič, nič . . .«

Zopet je umolknila, in pozneje mu ni dala nobenega odgovora.

— »Irma, ti si huda na me! Prejšnji teden si bila še vsa drugačna . . . Ali si jezna radi tiste vsote?»

»No, zakaj mi je ne prineseš . . . ne prinesete? Ubogih par stotakov!»

»Dve tisoč, Irma! Dve tisoč! — Kje, odkod naj jih vzamem?»

»Kjer hočete! — Potrebujem jih . . . Plačati moram dolgove! Ako rečem jutri grofu Sandersbergu le eno besedico —«

»Vse bi ti dal, ako bi le imel! — Kupil sem ti modnega blaga, zlatnine, srebrnine, raznih dragocenosti, kar si le poželela —«

Hipoma je vstala, odprla lično omaro, poiskala in mu vrgla krasno izdelan lesen zabojček na mizo.

»Le vzemite! To je vsa vaša ropotija! Moji tovarišici je kupil prijatelj vratni nakras za dvajset tisoč. — Ako se vaša ljubezen ne more vzpeti nad par braslet in prstanov — ne, vsaki rokodelski pomagáč kupi svoji ljubici kaj lepšega, kakor ste mi nanosili tukaj vi! Vobče, gospod Ladič, prosim vas, da v prihodnje opustite svoje posete! Midva! — — Midva? — Vsaki svojo pot!»

»Ne morem od tebe, Irma, ne morem!« je viknil na glas, skočil k njej in jo prijel strastno za roko. »Reci! Povej! Vse ti . . . vse ti dam! — Vse!«

»Saj sem že rekla!« je odvrnila; mirno, ponosno, kakor zmagovalec, je stala pred njim in tiho opazovala hitro sopočega, skrajnje razburjenega moža. Pravzaprav . . . zoprni ji ni bil, tako-le strasten in goreč.

»Dve tisoč . . . Irma? Ti jih . . . ti jih res — ?«

»Do jutri opoldne jih moram imeti.«

Za čas sta oba umolknila . . . Od ulice je prihajal zamolkel ropot drdrajočih voz, zategli piski in glasno zvončkljanje tramvaja, trdi klopot konjskih kopit, nejasni vrišč in šum vrveče množice.

»Dobro . . . Jutri . . . do jutri opoldne, Irma! — — — Prinesem jih . . . Samo, ljubi me, kakor prej . . . Reci mi, da me še ljubiš!«

»Ljubim te, Julij!«

. . . In oklenile so se ga mehke roke, poljubljale ga mehke, prožne ustnice. Bilo mu je, kakor da ga sučejo valovi viharnega vrtinca, iz katerega si ni želel nobene rešitve . . . Gledajoč ta krasni obrazek, ki mu je slonel na prsih, utapljač svoje poglede v njenih vabljevih, živo žarečih očeh, ni obžaloval, kar je obljubil.

IV.

»Prosim, prosim, ljuba gospa Ladičeva! — Izvolite sestri . . . Kaj bo dobrega?« Gospod Jemec je bil kaj vljuden mož.

Obotavljajoč se, je stopila naprej in sedla prijaznemu gospodu nasproti. Čutila je onemoglost in strah pred njim, se tresla kakor žrtev pred lovцем. Beseda ji kar ni hotela z jezika. —

»Dve tisoč potrebujem, gospod Jemec . . .« je dejala naposled tiho, boječe. Globok vzdih se ji je izvil iz prsi — hvala Bogu, izrečeno je . . .

»Prav lepo se pomeniva,« ji je veselo prikimal. »Na hišo?«

Prežeče, poželjivo so se mu zasvetile oči. Ona ni odgovorila. Z nogo je pogladila gubo na preprogi in se ozrla po bogato, toda nevkusno urejeni sobi naokolo, kakor bi iskala pomoči.

»Da . . . je izrekla, komaj slišno.

Kako sram . . . kako strah jo je bilo pred tem človekom!

»Na hišo! — Dobro, dobro! — Takoj, dovolite — ali potrebujete takoj? Oprostite, precej zopet pridem, častita gospa!«

»Dvajset stotakov!« je rekel s sladkim glasom, vrnivši se iz druge sobe. »Lepi denarčki! Prosim, preštejte!«

»Gospod Jemec —«

»Izvolite?«

»O tem ne sme zvedeti živa duša nikdar nič . . .«

Sedel je za pisalno mizo in vzel listek za menico. —

»Kaj pa, kaj pa . . . na tri odstotke . . . živa duša ne, nikdar nič . . . na tri procente tukaj, ker nisem žid in oderuh, ampak pošten . . . na koliko časa? — Šest mesecev, dobro . . . pošten in krščanski trgovec, tako — še datum, pa je vseh komedij konec. — Zdaj pa, častita gospa, podpišite, prosim! Izvolite semkaj sesti . . . Tukaj je pero!«

Ona sede, vzame usodni list; papir se ji trese v roki . . .

»Ali — gospod Jemec, saj potrebujem le dve tisoč! Vi pa ste tukaj zapisali: dve tisoč in pet sto goldinarjev . . . Zmotili ste se! Saj ste mi našteli le dvajset stotakov tukaj-le!«

Vzdignil je ramena skoro do ušes, pogledal od strani preko njene rame in dejal z zvitim nasmehom: »Nič se nismo zmotili. Prav nič! Kupčija je kupčija . . . Kdor riskira, naj tudi zasluži!«

Razumela je; mraz jo je stresel. Laskavo se smejoči gospod Jemec se je pokazal neusmiljenega odrtnika.

»Ako niste zadovoljni, gospa, potem obžal —«

Zopet jo je pretresel mraz. Zganila se je.

Vendar se je ohrabrila. Ustnice so se ji stisnile ozko druga na drugo . . . Hitro je segla po pero in je nastavila. Vsoto je morala imeti . . . Še danes!

Ali roka . . . roka se ji je zastavljala, ni ji hotela! Počasi so se polnile nesrečnici oči s skelečimi solzami. Vroča kaplja ji je kanila raz prebledeli, trpeči obraz . . . kanila svetla kaplja in . . . zardela v prejasnem solnčnem blesku kakor kri.

Oderuhu je zaledenel trdi nasmeh okolo ozkih, navzdol zaokroženih ustnic, pogled mu je begal po tleh, zastal v temnem kotu blizu vrat.

Nepremično je stal brezsrčni starec za njenim stolom in tiho čakal podpisa.

(Konec prihodnjič.)

Carigrad.

Spisal Simon Rutar.

I.

»Carigrad je naš!«

dor hoče obiskati to vilinsko-čarobno mesto ob »Zlatem rogu,« ta naj se mu bliža po morju, ker je od te strani najkrasnejši pogled na to divno zbirališče orijentalске bliščobe.

Že vzhodni del Egejskega morja nas pripravlja na azijski svet. Ko pridemo zjutraj zgodaj na parnikov krov, vidimo, kako se vzdigajo megle, in kako se približujemo vedno bolj obali. Kmalu krene krmar v ne preširok preliv, iz katerega vedno voda struji, tako da se mora parni stroj bojevati z morskim tokom. Pri vhodu stojita sredi dveh majhnih mest dva visoka svetilnika, Sedil Bar na evropski, Kum Kalesi na azijski strani. Takoj potem se nam odkrije vsa okolica. Na desni strani vidimo blizu starega Sigeja (na osamljenem griču) veliki gomili Patroklovo in Ahilejevo (ljudstvo ju namreč tako imenuje), potem Skamandrovo dolino z nizkim gričem, na katerem opazi le zvedenec razvaline starodavne Troje. V ozadju pa se vzdiguje modrozračna Ida, na kateri je pasel lepi Parid ovce svojega očeta.

Najstarejše vesti o Dardanelih (tako se imenuje preliv) sezajo nazaj celo do mitiškega kralja Dardana, ki je stoloval v Erenkeju, znatnem mestecu na poti iz Čanak-Kalesija v Trojo. Zgodovinsko preiskavanje je dokazalo, da je bil on le asirski namestnik med tam bivajočimi Frigijci, in da je »Dardanos« le pogrčena oblika iz asirskega »Tartan«. Neki Asirec Ilo je sezidal tudi Trojo na povelje lidijskega kralja Tantala okoli l. 1500. pred Kr. — Šele iz poznejših časov so tudi grške pripovedke o Dardanelih: Zen je poslal zlatega ovna, naj bi rešil Atamantova otroka Friksa in Helo iz krempljev njiju mačehe Ine. Na poti je padla Hela v preliv ter mu dala ime »Helespont«, a na dnu morja je postala srečna soproga Pozejdonova.

Leva stran preliva je strma, včasih celo propadna, desna pa bolj položna, z grmičjem in celo z drevjem obrastena. Tam, kjer se Dardanele zožujejo, stojita dve trdnjavi, najmočnejši ob tem prelivu: na evropski strani Kilid Bar, na azijski strani pa Kale Sultanie in pod njim Čanak-Kalesi, katerega je sezidal Mohamed II., premagovalec Carigrada. Pred napol razpadlim gradom zijata dva veli-

kanska topa, in okoli njiju leže kupi kamenitih krogelj. Čanak-Kalesi je parobrodna postaja in ima avstrijski poštni urad. Ob luki vihra turška zastava s polumesecem, a nad hišami se vzdigajo minareti treh mošej. Morska struja je tu tako močna, da vleče čolne brez jader in vetra proti jugozahodu.

Črez eno uro nad Čanak-Kalesijem zagledamo zopet po eden grad na vsaki strani z močno oboroženimi turškimi baterijami. (Mimogrede bodi povedano, da te utrditve ne bi mogle nič škodovati sedanjim oklopnjačam, če bi se le te z veliko silo skozi nje zagnale). Tu je najožje mesto v Dardanelah (1350 metrov), in tu sta stali stari mesti Abid (na azijski) in Sest (na evropski strani). Tu je dal Kserks napraviti imeniten most, in da mu ga morje ne bi razdejalo, mu je žrtvoval iz zlate čaše najdražjega vina, potem pa vrgel v morje čašo, zlato zdelo in meč. Tudi Aleksander Veliki je peljal tod črez svojih 35.000 Macedoncev, s katerimi si je podjarmil skoro vso tedaj znano Azijo. Nasproti pa je prepeljal Osmanov vnuk Sulejman I. 1357. tod v Evropo osmanske Turke na 39 plavih ter posedel z njimi Galipoli.

Najmičnejši roman starega veka se je vršil tudi ob tej morski ožini, namreč med Hero in Leandrom. Povod temu romanu je dal morski svetilnik, ki je stal blizu starega Abida, kakor še dandanašnji. Tam je bilo gotovo tudi imenitno svetišče Artemide, in Hera je bila njena duhovnica. O prazniku boginje jo je spoznal Leander in se vanjo brezumno zaljubil. Ker je pa ni smel očitno obiskavati, je plaval le po noči do nje, svetilnik pa mu je pot kazal. Ko pa je nekoč vihar luč upihnil, je zašel Leander na skalnato obalo, kjer so ga valovi ubili, in njegovo truplo so prinesli pred nesrečno Hero. Slična pripovedka je znana tudi Slovencem (primeri Trstenjakovo novelico »Slovenski Leander« v Novicah I. 1860., str. 9.—11.), potem Dalmatincem in Nemcem v Gorenji Avstriji (Heimgarten II. 136). Tudi samotno bivanje deklice v stolpu (sv. Barbara!) je vsem narodom znan motiv in takisto Slovencem. (Rohde, der griechische Roman, str. 134.; Zeitschrift des Münchner Alterthum-Vereins. V. Jahrgang 1893).

Nad Abidom sta obe obali bolj nizki; azijska stran je pa še bolje obrastena. Pri Kozji reki (Aigospotamoi) je videti še precejšnjo ravnico. Tu so Špartanci I. 405. uničili atensko brodovje in potem zajeli tudi vojsko na suhem, ker so prišli od druge strani (iz Saroškega zaliva) črez polotok. Tu je torej poginila slava starih Atencev! Kmalu potem zagledaš na desni strani Lampsak, na levi pa Galipoli. Ta kraj se razprostira prav slikovito na peščenčevi planoti, katero

je voda zelo razjedla in tudi izpodrila, kakor n. pr. pri Sorentu. Mesto ima skoro same lesene hiše in je videti precej samotno.

Kmalu se razširi preliv, in odpre se nam solnčna gladina Mramorskega morja. Ko se približujemo otoku Mramora, tedaj zahaja solnce tako krasno, kakor se to vidi le na Akropoli. Črez malo časa nas zavije noč v svoja krila, in v mirnem snu pričakujemo pogled na čarobni Carigrad. Zdi se, da parnik nalašč bolj počasi vozi, ker po noči ne sme nobena ladja v carigrajsko luko.

Drugo jutro vstanemo že ob štirih, da ne zamudimo lepega vhoda in krasnega pogleda na sedmogrično mesto ob Zlatem rogu. Toda ko pridemo na krov, visi nad vsem morjem precej gosta, siva megla. Le počasi se svita in dani od vzhoda, ter se prikazujejo vedno določnejše obalne poteze. Brezmerne jate ptic letajo okoli in se vzdigajo, pojoč, visoko v zrak. Naposled se prikaže na levi suha zemlja in ob njej ladje, potem pa tudi vitki minareti in kupole. Na desni se vzdigne hipoma iz megle solnčna kroglja, in okna na nasprotni strani se zablistajo v bledi svetlobi. Megle se počasi razkade, in mi stojimo pred Ahmedovo mošejo s šestimi minareti. Nad vodo visi poteza sivega razpadajočega ozidja, nad njo pa se vzdiguje palača pravosodnega ministerstva, svetilnik, petero kupol sv. Sofije, poslopja z velikimi dimniki, in slednjič se prikaže skrajnji rt Tracije z gozdíči starega Seraja.

Parnik se zasuče malo na levo okoli Seraja, in zdajci se razgrne čaroben svet pred nami. Ravno spredaj vidimo Pero, kako se nje hiše stopnjevito kopičijo vedno više in više in dalje po slemenih. Od kraja se vzdiga galatski stolp, pod njim pa se razprostira Galata ob vsej dolgi obali, ob kateri mrgoli brez števila ladij in čolnov. Posebno slikovita je Galata, pa tudi Skutari na azijski strani. Pred nami se odpreta dva mogočna veletoka: na levo se zajeda Zlati rog, na desno pa se kačasto vije Bospor, ki ima vse polno malih zalivov. Na desni strani pa, tam, kjer se azijska stopnjevina spušča strmo k morju, se kopičijo, kakor stopice, hiše in hišice skutarske, za njimi pa se razprostira zelo velik gozd cipres, v katerem se nahaja največje pokopališče celega sveta.

Vsa ta slika je tako mnogovrstna, da se začnemo šele počasi zavedati in razločevati posamezne kraje ob Bosporu. Na evropski strani se vrste drug za drugim: Tophane z mnogimi topovi in krogljami, Findikli, Dolmabagče (»bučna palača«), Čiragan-seraj itd. Stopice se vzdigujejo druga poleg druge in druga nad drugo, tako da se vidijo kot viseči vrtje nad morjem. Vitki kijoski

se prikazujejo izmed platanovega zelenja, in zdi se, kakor bi se iz globočine morja vzdigale in lesketale zračne slike krasnih palač, kakor so opisane v „Tisoč in eni noči“. Okoli in okoli se blesketa voda, valovi se igrajo in si šepčejo o premnogih haremskih skrivnostih. Gledalec teh čudes ne ve, ali dobro vidi, ali le sanja in sluti, kako lepo mora pač biti v raju. In če to niso sanje, je vendar poezija, prizor za vse mogoče občutke človeške duše, ki se rada povzdigne iz brezna strahovitih dejanj v zračne višine, polne cvetličnih dišav, in iz teh zopet do globin nerazrešnih skrivnosti.

Ko zavijemo v »Zlati rog«, se razkrijejo pred nami tudi više ležeči deli Carigrada. Nad morsko gladino se vzdigajo hišne stopice kot stolpi visoko, in iznad raznih skupin sivih hiš mole vedno nove kupole, štrle vedno novi minareti. Za nami ginejo že znani oddelki, in zdi se nam, kakor bi se bila cela mesta v morje potopila, a pred nami se prikazujejo zmerom nove mošeje, nove palače. Vse prihaja mimo nas in gine za nami, kakor strahovi v sanjah. Ko se naposled ladja ustavi, se nahajamo med gostim gozdom samih jarbol in parniških dimnikov. Ladjo obkoli mahoma cela tolpa čolnov, v katerih sede žilasti prevozniki in vabijo popotnike v svoje čolne ter njim p riporočene hotele. Težko se je odločiti onemu, ki si ni že poprej izbral zavetišča. In ko se začnemo izkrcavati, tedaj šele nastane prava gneča, ker orijentalci hočejo vsi naenkrat iz parnika na suho. Na pristanišču pregledujejo potne liste in prtljago. Kdor poprej izroči svoj »bakšiš«, ta bolje in poprej opravi, ter ga izpuste v ozko, smrdljivo ulico.

Sedaj pa smo na suhem in se nahajamo sredi vsakdanjega življenja, polnega pehanja in skrbi. Pred nami se razvija čisto nov, tuj svet, poln pestre mnogovrstnosti. Cel babel glasov nam doni na ušesa; gluši nas kaos konj in drugih tovornih živali, težko obloženih nosačev, kričečih dečkov, zlasti pa brez števila na tleh ležečih psov. Na ušesa nam brle žvižgi parnikov in železniških lokomotiv, vpitje vabečih čolnarjev, ki čakajo s svojimi »kajiki« ob obali, vikanje kočijažev, poličnih prodajalcev, ciganov, otrok i. t. d. Tu vidimo Turkinje, ki se zibljejo kot gosi v svojih širokih oblekah, in nališpane Evropejke, molčeče derviše in kričeče poganjače oslov, belo oblečene šejke in črne mladeniče, postopajoče vojake s turbani in fesi ter zastopnike vseh mogočih narodnosti: Turke, Grke, Izraelce, Armence, Perzijance, Arabce, Kurde, Čerkese, Črnogorce i. t. d. Vse se drvi in gnete, tako da se človeku kar v glavi zmoti. Natančno opisati javno življenje v Carigradu, ni mogoče, in tudi tak izvrsten risar, kakršen je De Amicis, je naslikal le odsev vsega tega, kar potovalec na svoje oči zares vidi.

Treba ti je mnogo hoditi in se voziti, da dobiš neke splošne vtiske o Carigradu, in da si sestaviš vsaj nekaj markantnejših slik tega svetovnega mesta. Vsaki tujec, ki pride v Carigrad bodisi po katerikoli poti, hiti najpoprej k Zlatemu rogu. Ta je pri vhodu, nasproti Seraja, nad 600 m širok, potem pa se v sredi neprimerno razširi, se naposled zavije proti severovzhodu in drži skoro 7 km daleč med celino. Vanj se izlivajo tako imenovane »beligradske sladke vode«, ob katerih se nahaja najbolj priljubljeno zabavišče turških »bul« (žen). Te vode in pa trajna struja, ki prihaja skozi Bospor, odnašajo vse blato in branijo, da se Zlati rog ne more nikoli napolniti. Tudi najtežje vojne ladje pristanejo lahko povsodi prav tik kraja.

Carigradske ulice so ozke, zavite, imajo vse polno voglov in okrogel, kamenit tlak, da se človeku vedno noga izpodtika. Nekatere ulice so tako strme, da ni mogoče po njih voziti; druge imajo celo stopnice v krajših ali daljših presledkih. Tlak je zmerom moker in nekoliko blaten, ker ga zaradi velikega prahu vedno škrope (v Peri in Galati iz vodovoda, kakor pri nas po večjih mestih). Tudi drugače niso ulice posebno snažne, ker Turki mečejo, kakor je znano, vse odpadke in vsako mrhovino na ulico. Kar je še užitnega, požro veliki črni psi, ki leže vsakih pet ali deset korakov na boku po ulicah in mole vse štiri od sebe. Ne ognejo se ni človeku, ni vozu in še strcajoči vodi le komaj. Turki bi kaznovali tistega, ki bi takemu psu storil kaj žalega. Vsaki pes ima na ulici tako rekoč svojo posest in se ne da z nje pregnati. Gorje tujemu psu, ko bi se drznil v kako drugo ulico zaleteti; vsi štirionogati prebivalci po njej planejo nanj in ga preženo z groznim vriščem. Vsaki Turk ima kacega psa, za katerega skrbi in mu nosi hrane. Kadar psica vrže, ji nasteljejo v kakem kotu na ulici malo slame ali sena, da tamkaj doji.

Po carigradskih ulicah je vedno pehanje, drvenje in vpitje. Po najbolj ljudnatih ulicah je napeljan tudi tramvaj; ali koder je ulica posebno ozka, teka vedno gologlav in bosopet ded pred konji in podi z rdečo zastavico ljudi s tira. Najbolj vpijejo turški izvoščeki, ki, po konjih udrihaje, drve po ulicah in neprestano kriče »varda, varda« ! (od italijanske besede »guarda«, t. j. varuj se, varuj se!). Posebno opoldne in zvečer, ko zapirajo prodajalnice, je najhujši vrvež po ulicah, da se človek le s težavo preriva. Pa tudi tujec se kmalu privadi temu pehanju, in tudi on začne siloma naprej riti, kakor vidi druge. Največja gneča je seveda na obeh straneh novega mostu čez Zlati rog, kjer pobirata po dva in dva moža v belih haljah mostnino in preže berači na svoj »bakšiš« (izmenjan drobiž).

In kakšno je šele življenje na vodi tega Zlatega roga! Napoljska luka, kjer vendar lenuha zadosti vročekrvnih lazarov, je mrtva proti carigrajski. Brez števila »kajikov« šviga semtertja po mirni gladini. V njih se vozijo za malo novcev tisti, katerim se kam posebno mudi, ali pa ki so se že utrudili od dolge hoje po hrapavem tlaku. Manjši parniki letajo neprenehoma ven ali noter, žvižgajoč, tuleč in se dimeč. Temu nasproti je žvižganje večjih parnikov podobno votlemu bobnenju, ki se tu pa tam odmeva.

Tudi ljudi, njih noše in obraze najlože opazuješ ob mostu čez Zlati rog, le žal, da nimaš za to niti dosti časa, niti mirnega kotička. Le v naglici razločuješ razne noše in najrazličnejše obraze, zlasti pa stare in mlade Turke. Prvi nosijo široke hlače, od spodaj golenice in nizke črevlje, na glavi pa ves previt turban okoli obrite glave. Drugi pa so skoro evropski oblečeni, le da je njih obleka prav ozka, na prsih zapeta, a na glavi imajo ljubek fes. Prav lepo je gledati, kako vljudno in prisrčno se taki Turki pozdravljajo: glavo ti malo naprej nagnejo, potem iztegnejo pred trebuh desno roko s prsti na znotraj obrnjenimi in malo zakrivljenimi in gredo z njo hitro navzgor, malo postajajoč na prsih, ustih in čelu. To ponavljajo trikrat in pri tem izgovarjajo besede: »salemalejkum«. Pravijo, da so te besede iz hebrejskih: »salum alejhem«, pomenijo pa »mir z vami«! Tudi so mi razložili, da ima Turkov pozdrav ta pomen v sebi: Klanjam se ti, pozdravljam te s srcem, besedo in razumom.

Zanimivo je tudi opazovati razne nošnje Turkinj, ne toliko zaradi povesod enakega kroja, nego zaradi raznih barv in zaplat. Da imajo »bule« zakrit obraz razen oči in nosa, to je sploh znano. Na glavi nosijo nekake rute, ki so tesno ovite. Spodnji del zelo nabrane krila ima dve luknji, toliko da Turkinja lahko noge vtakne v lepe, kljunaste čreveljčke iz safijana ali marokina. Pri tem je lahko zapaziti, da imajo majhne, nežne noge. Drugače pa so videti Turkinje, katere srečuješ po ulici, energične in krepke. Imovite dame se vozijo v kočijah z zaprtimi okni. Toliko lahko opaziš, da imajo svileno obleko na sebi. Na tramvajih imajo ženske svoj poseben oddelek od spredaj; na ladjah tudi poseben, z zaveso zastrt in ločen prostor. Le mali otroci moškega spola smejo tudi v te prostore. Ločeni del za ženske se imenuje sploh »harem«, tudi posebna njim namenjena dvorišča pri mošejah.

Zelo živahno življenje je tudi po raznih turških bazarih, zlasti na Janičarskem bazaru, potem na trgu za cvetlice in ptice, dalje v ulici, kjer bivajo zlasti mizarji, in v bližini kolodvora. To življenje se

pa začne šele po deveti uri zjutraj, ker poprej Turek počiva. Po bazarih so povsodi turške kavarnice, t. j. z deskami ali trsjem pokriti, a drugače odprti prostori, kjer lahko sedeš na nizek, iz slame spleten stolček brez naslanjala, tako da na njem bolj čepiš, nego sediš. Kakor hitro sedeš, že ti prineso zdelico, ki je malo večja od naprstnika, in v njej črne, goste čorbe, »kafé à la turka«. Tudi sirupa z vodo, ali pa limonade s kisló vodo lahko dobiš, ali oboje je mlačno. Okoli in okoli pa sede pušeči in molčeči Turki, ki kvečjemu kak »bil mem« (ne vem) izpregovore. Po ulicah delajo v malih pinjah in prodajajo tudi »bozo«, t. j. nekakšno nakislo pivo iz mleka in turšične moke, morda podobno ruskemu »kvasu«. V celem Štambulu ne dobiš na prodaj ni vina, ni žgane pijače. Tudi na kolodvoru, ki je popolnoma moderno uravnan in opravljen, dobiš konjak edino le v z d e l i c o za čašo.

Vsi hoteli se nahajajo večinoma v Peri in so popolnoma evropski urejeni ter z vsem preskrbljeni. Čudno pa je, da imajo oknice iz železne pločevine, morda zaradi varnosti. Ali mislite si toplino v teh sobah pri 38–40° Celzija! V Peri je tudi javen vrt tamošnjega municipija z lepimi nasadi in izprehajališči. O poletnih večerih igra tam godba, in razvija se pri dobrem pivu vprav evropsko življenje. V glavni ulici perski se nahajajo tudi čisto moderne prodajalnice in konfekcije. Tudi javno gledališče s pivniškim vrtom imajo tam (le oder je pokrit), ali petje in godba v njem ni nič boljša, kakor po naših krčmah o predpustnem času.

Hiše v Carigradu, zlasti v Štambulu, so večinoma le lesene, zato tam skoro vsaki dan gori. Imajo pa dobro organizovano požarno stražo (načelnik ji je bil nekaj časa avstrijski major), ki je hitro na nogah. Sesalko vlačijo in z vodo polnijo bosonogi, v život popolnoma nagi moški. Hiše imajo vse polno balkonov, poševnih izpahov in vogelnih sobic, da se lahko iz njih v razne ulice vidi. Strehe so večinoma ravno krite, le redko imajo slemena. Ključalnice so pa vprav »brahmanske«, ker človek le težko pogodi, kako se vrata in okna zapirajo. Ker je zaradi bližnjega morja vreme navadno vetrno, zato se vidi izmed hiš vse polno papirnatih zmajev, dvigajočih se v zrak. Ob turških hišah navadno visi kaka oknica, ker, če žrebelj izpade, gre Turek in raje z drogom vratnico podpre, nego da bi jo popravil. Zelo blagodejno za oči pa je, da je med hišami skoro povsodi nasajeno drevje, zlasti pa na Seraju.

Stopimo še v eno izmed toliko krasnih mošej. Njih slog je bizantinski, glavna dolbina je proti Mošaji obrnjena. Dajo nam vrhne

črevlje iz bičevja, ker s prašnim obuvalom ne sme nihče v mošejo. Bogati Turki nosijo kaloše, ko gredo molit, siromašni pa sezujejo črevlje ter jih položijo zraven sebe na prazen prostor, kjer ni preprog iz trsja. Te preproge se vlečejo podolgoma in so široke za dva pobožnika. Ljudje molijo stoječ, klečeč ali čelo ob preprogo držeč. Pri glavni dolbini je med zastavama propovednica, kjer jim duhovnik iz korana bere; okoli so debele in visoke stavnice. Izpod stropa visi na tisoče steklenih svetilnic, katere prižgo o velikih praznikih. Na stenah ni nič slik, nego papirnate table z reki iz korana. Čudno je pa, da so Turki pustili slike v tistih mošejah, ki so bile poprej cerkve, in jih le zakrili z nadpisnimi tablami. Pri vhodu uči duhovnik na nizkem katedru zaspano in malomarno mladino koran na pamet. Ženske ne smejo v mošejo, ko je božja služba, in tudi ne pridejo v raj po mahomedanski veri. One so le za to ustvarjene, da moža zabavajo.

(Dalje prihodajič.)

L I S T E K.

Družba sv. Mohorja je štela letos 72.097 članov, le-teh število se je torej pomnožilo od lani zopet za 6235. Prirastek se razdeljuje na vse slovenske pokrajine, edino v videmski vladikovini je padlo število članov, kar je žalosten dokaz, da beneški Slovenci, živeč v skrajnje neugodnih razmerah, ginevajo bolj in bolj. Oj, da bi bilo mogoče tudi v onih krajih razžariti narodno zavest ter s tem preprečiti narodno propast!

Ogromno število članov svedoči pač najbolje, kolike važnosti in cene je Slovincem ta književni zavod, s katerim se lahko ponašajo po vsej pravici. Vsem našim klevetnikom je edino to dejstvo najboljši odgovor.

Odbor dr. sv. Moh. pa se je tudi potrudil, da poda svojim udom kar najraznovrstnejših knjig v pouk in razvedrilo.

»Zgodbe sv. pisma« so po vnanji obliki najkrasnejša knjiga, kar jih je doslej izdala družba. Dasi je letošnji snopič precej obširnejši od lanskega, se nam zdi vendar povsem uvaževanja vreden nasvet »Sl. Sveta« (št. 11.), da bi se za ta čas, ko izhajajo »Zgodbe«, opustila običajna izdaja molitvenikov, a zato izdajale »Zgodbe« v obširnejših snopičih. S tem bi se popolno izdanje pospešilo za par let, in toliko popreje bi se lahko pričelo kako novo delo. Po sedanjem obsegu snopičev preteče do dovršene izdaje vsaj še deset let!

Letošnji snopič, ki obsega poleg I. in II. Mojzesove še knjigo Jobovo, ima manj razlage od lanskega, pa več svetopisemskega besedila. Kakor smo čitali lani v tolmaču poleg mnogih koncesij, ki so se napravile vedi (n. pr. o stvarjenju), tudi marsikako čudno trditev (n. pr. o starosti očakov), prav

tako bi letos pripomnili, da se nam zdi povsem nepotrebno in celo nemoralno ono olepšavanje in izgovarjanje Jakobove prevare ko je očeta presleplil ter brata za blagoslov opeharil, takisto popisovanje čudesne moči hudobnega duha o priliki egiptovskih šib.

»Sveti Jožef«, molitvenik, ki ga je spisal dr. J. Pajek, sličen mnogim drugim knjigam enake vsebine, najde med pobožnim našim narodom gotovo dosti prijateljev. Hvale vredno se nam zdi, da tisti osladni mysticizem v njej ne zavzema veliko prostora. Značilno pa je za g. pisatelja jezikovni vkus, da mu gre prav v slast tisti iz robotne dobe nam še preostali pluralis majestatis, ki je tako pristen izraz slovenske servilnosti in klečplaznosti; n. pr. mašnik gredo k oltarju, molijo vero, odkrijejo kelih itd.

»Umna živinoreja«. II. knjiga, spisal Fr. Dular, obsega popis raznih pasem domačih živali in pravila o umni reji govedu, konju, drobnice in svinji. S strokovnjaškim tem delom se napredni gospodarji lahko mnogo okoristijo.

»Naših škodljivih rastlin«, ki jih spisuje prof. Cilenšek, je izšel to pot že četrti snopič. To obširno delo se nam zdi sicer jako poučno, ali zasnovano morda na preveč široki podlagi, in zategadelj se bojimo, da ne doseže popolnoma zaželenega uspeha.

Leposlovno blago se nam podaje letos v zbirki »Pod Lipo« in deloma v »Koledarju«. »Pod Lipo«, knjiga za mladino s podobami. Spisal Jožef Stritar — je izreden dar Mohorjeve družbe, dar, katerega smo se najbolj razveselili. Knjižic in celo knjižnic za mladino nam sicer ne primanjkuje; toda knjige, opremljene tako vkusno, namenjene vsaki, tudi najubožnejši gorski koči mladini v pouk in zabavo — take doslej še nismo imeli, in zato smo hvalo dolžni družbi sv. M. ter cenjenemu pesniku in pisatelju, ki ji je vrhu tega priskrbel tudi primerne slike. Komur ne bi te slike ugajale v vsakem obziru, kakor tudi g. pisatelju niso, ta naj čita, kar je priobčil Stritar sam o zgodovini teh slik v podlistku »Sl. Naroda«.

Knjižica obstoji iz dveh delov. Prvi obsega 30 pesmic, primernih in povzetih otroškemu življenju. Opeva se jutro in večer, letni časi in opravki; ptice in cvetice; šola in igre; bolna in mrtva mati — zgolj predmeti navadnega življenja, toda opevani v krasnih, blagozvočnih verzih, dostojnih starega mojstra-pevca. Kot primer navedimo samo eno pesmico.

Mladi vojaki.

Mi smo vojaki korenjaki,
Kako nas gledajo ljudjé!
Pa pravijo: To so junaki,
Ki se nikogar ne bojé.

Ko mi vihtimo bridke meče,
Ni smrti, ne krvavih ran;
Če teče kri, iz nosa teče,
Kako je lep vojaški stan!

Velike delamo korake,
Pred nami boben ropota;
Papirnate so naše čake
In puške naše iz lesa.

Ko bomo pa kedaj dorasli,
Železo bo, kar zdaj je les;
Ko bodo drugi krave pasli,
Vojaki bomo mi zares.

Knjižice »Pod Lipo« bodo še posebno veseli otroci v oni dobi, ko pohajajo višje razrede ljudskih šol; v tem se tudi razlikuje ona od Levstikovih »otročjih iger v pesencah«, katere po naši sodbi nadkriljuje. Dasi

so namreč tudi Levstikove klasične v besedi in obliki, si vendar niso naklonile one priljubljenosti, ki je navadnejšim in preprostejšim Stritarjevimi pesencam zagotovljena.

Drugi del obsega povest ali bolje kitico povestic, »Griški gospod«, ki je pa povsem didaktične vsebine, dasi treba priznati, da podaja »Griški gospod« najlepše, zlate nauke naši mladini v kar najbolj prikupni obliki. Vendar je splošna sodba o »Griškem gospodu« ta, da ne dosega »Pesni«. Tudi mi pritrujemo tej sodbi, ker dvomimo, da bi mogla mladina na tej stopinji, kateri je zlasti namenjen »Griški gospod«, dolgo vztrajati pri berilu, ki v prvi vrsti vendar-le moralizuje, pa bodi to moralizovanje še tako prikrito z mičnimi epizodami, pristnimi izrazili preblagega srca, in povedanimi v tako milem, mehkem jeziku. Skoraj bi rekli, da »Griški gospod«, ki je plod dozorele, očiščene, ublažene, a v hudih prebitih bojih tudi morda nekoliko okorele starosti, bode tudi bolje prijial našim dedom, nego mladini. Nič ne de, tudi prav tako; vsaki nekaj!

»Koledar« priobčuje poleg navadnih koledarskih stvari, glasnika dr. sv. M. in imenika udov več manjših poučnih in zabavnih spisov. Dr. M. Opeka popisuje rojstveni dom papeža Leona XIII.; o. M. Švirca Trsat in Loreto ter slavnosti ob šeststoletnici prenosa Marijine hišice; prof. Vrhovec velikonočni potres v Ljubljani, dr. Križanič pa razgled po katoliških misionih. — Pripovedni spisi so samo ti-le: Žaljskega »Kdor ne uboga, ga tepe nadloga«, kjer se popisuje, kako so hoteli neizkušeno deklico zapeljati v tujino, v sramoto; ker se take dogodbe žal pripete večkrat, je ta spis kot svarilo umesten, pripomnili bi mu pa lahko mnogokaj z ozirom na tehniko — nadalje Kersnikova: »Rejenčeva osveta«, spretno in zanimivo pisana črtica — ter Štrukljeva humoristična zgodbica »Malo potrpite«.

Koledar krasi lepe slike; oblika pa se nam vidi skoro malo prevelika in zategadelj nekako neprikladna.

Vobče letošnje knjige ugajajo. Za drugo leto se obetajo poleg novega molitvenika in nadaljevanja letošnjih izdaj zopet »Večernice«, katerim želimo mnogo dobrega leposlovja, in »Slovenska pesmarica« z notami. —

Nabožnih, gospodarskih in deloma zgodovinskih knjig je izdala dr. sv. M. že lepo število; želeli bi, da prične tudi izdajati kaj iz narodopisja in kulturne povestnice; takih spisov nam doslej še najbolj nedostaje. Ali ne bi bilo mogoče, prirediti za preproste Slovence knjigo, kakor so n. pr. nekatera izdanja hrvaške Matice, nje obči zemljepis ali novoveki izumki. Zakaj se ne bi popela tudi naša narodna prosveta na nekoliko višje stališče?

Slovenski rodoljubi pa agitujte in delujte za dr. sv. M.! Naj se ne uresniči bojazen, da bi ji vsled potresa odpadel kak član; ostanimo ji zvesti vsi stari člani, pa pridobimo ji tudi novih, da nas bode skoro — 100.000.

Fr. G—l + ž.

Koledar za prestopno leto 1896. Veljaven sosebno v goriški nadškofiji. II. letnik. — Cena 40 kr. — V Gorici. Nat., izdala in založila »Goriška tiskarna« A. Gabršček. 1895. — Str. XLVIII. (koledarske reči) + 128 (poučni in zabavni del) + 55 (oglas). — Tega koledarja posebnost, katera se poudarja tudi v predgovoru, je ta, da je njega cerkveni del deloma urejen drugače, kakor v navadnih koledarjih, namreč tako, da natančno kaže, kaj se v goriški nadškofiji dan za dnevom

obhaja. — Poučni del obseza „Zgodovinske črtice iz poknežene grofije goriske in gradiške. I. del. Spisal Simon Rutar, c. kr. profesor.“ Te črtice, imenitne bodisi v strogo zgodovinskem, bodisi v kulturnozgodovinskem pogledu in prezanimive zlasti za Goričane, katerim je tudi koledar v prvi vrsti namenjen, so sicer res samo ponatisnjene iz raznih časopisov, v katerih so bile izvirno objavljene, toda tukaj so v celoto zbrane. O tem pa dvomimo, da bi bil razvrstitev teh črtic, ki ni povse kronologična, zagrešil pisatelj sam, in če je naše domnevanje resnično, sam prof. Rutar ne bo z njo zadovoljen. — Zabavi strežeta: Figura. Ruski napisal Lěškov. Prevel Podravski. — Iz križarskih bojev na Poljskem. Poljski spisal Edvard Zorjan. Poslovenil isti Podravski, že dobro znan čitateljem »Slovanske knjižnice«. — Želimo in se nadejamo, da se Gabrščekov koledar v sedanji obliki priljubi zlasti ožjim njegovim rojakom, ter da postane stalna prikazen v našem koledarskem slovstvu.

Ilustrovani narodni koledar za prestopno leto. Leto VIII. Uredil in izdal Dragotin Hribar. Cena elegantno vezanemu 1 gld., broširanemu (našemu uredništvu se je poleg izvesnih pol poslala le broširana izdaja) 70 kr. — Razen koledarskega uvoda in zadaj pridejanih oglasov obsega »Narodni koledar« 182 str. »zabavnega dela«. — Priznati treba, da je vnanja oblika tudi broširane izdaje jako lična, odičena i z nekaterimi koloriranimi kartoni i z nekolikimi v tekst vtisnjenimi podobami; da slike niso izvirne, to čitateljev, katerim je Hribarjev koledar namenjen, ne bo v njih užitku prav nič motilo. Zabavni del je kaj raznovrsten. Za brezimensko »Kolednico« (v pesniški obliki) se vrste takisto brezimenski životopisi Frana Kosarja, Josipa Cimpermana, Antona Kremplja in Andreja Praprotnika. A prispevali so tudi glasoviti pisatelji »Narodnemu koledarju«. Prof. dr. Anton Medved je spisal kot »spomin s potovanja po južni Italiji«: »Čudež sv. Januvarija«. Za »Večernimi slikami« Bogdanovimi čitamo Iga Kaša »Stano«, lepo povest iz dalmatinskega življenja. Kaš se kaže posebno mojstra v slikanju južnih naših krajev, v katerih je menda prebil dalj časa. »Stani« sledi kot nadaljevanje iz prejšnjih treh letnikov S. Rutarja spis: »Velika Moravska in staroslovenski jezik«. Skoro bi dejali, da je ta učena, z natančnimi podatki o virih trdno podprta razpravica zgrešila svojo pot; v zabavnem delu koledarjevem bi je vsaj nihče ne iskal in tudi malokdo pogrešal. Tako ne bo imela zaželenega uspeha; bolje bi služila »Izvestjem«. Kar pa se stvari same tiče, pa bi dejali, da se je g. pisatelj premalo oziral na najnovejšo hipotezo o starocerkvenem jeziku, katero je že v našem listu branil in utrjeval dr. V. Oblak. — Naslednji pesniški proizvod (Šah Nuširvan. Perzijski zložil Saadi, na ruski jezik preložil V. Vjelčko, je sicer samo prevod ali pravzaprav prevoda prevod, toda iz peresa — A. Aškerca. Po brezimnem »Potresu na Slovenskem«, v katerem je pa tudi mnogo govora o neslovenskih potresih, zaključuje zabavni del Radoslava Knafliča »Zgodovinska in kulturna črtica o čeških razstavah s posebnim ozirom na jubilejno razstavo l. 1891. in narodopisno razstavo l. 1895. v Pragi«.

Knjižnica za mladino je priobčila v zadnjem dvojnatem snopiču (10—11), izdanem 30. novembra m. l., zopet nekaj Slomškovih pesmi in sicer »snopič (2.) za višjo stopinjo«. Zbral in uredil dr. Janko Bezjak. Str. 187. — O tej zbirki še izpregovorimo obširneje.

Slovanska knjižnica je objavila v zadnjem dvojnatem (44—45) sno-piču od obetanih izbranih spisov Krilanovih njega: *Pesmi*. Zložil Josip Pagliaruzzi-Krilan. II. V Gorici. Izdal Anton Klodič-Sabladoski dne 15. decembra 1895. Str. 152. — O Krilanu kot pesniku in pisatelju pri-občimo svoj čas obširnejšo študijo iz peresa kakega veščaka.

Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko so prinesla v zadnjem (letnika V. petem) sešitku to-le zanimivo vsebino: 1. S. Rutar: Claudia. Celeia. 2. Dr. Fr. Kos: Iz domače zgodovine (Oblast Vzhodnih Gotov). 3. A. Koblar: Beleške iz zapisnikov kapiteljskih sej pod škofom Hrenom. 4. A. Koblar: Kranjske cerkvene dragocenosti l. 1526. (Dalje). — Mali zapiski: 1. S. Rutar: Prazgodovinske izkopine na Dolenjskem. 2. S. Rutar: Nove najdbe okoli koloseja v Rimu. 3. I. Vrhovnik: Marijino znamenje na sv. Ja-koba trgu v Ljubljani. 4. I. Vrhovnik: Pozabljen ljubljanski pomočnik zoper potres. 5. Dr. Fr. Kos: Kje je Ortaona? 6. Dr. Fr. Kos: Kratko pojasnilo. 7. Ivan Jager: Bonishne Brorshne.

Mittheilungen des Musealvereines für Krain imajo v zadnjem (letnika VIII. tretjem) sešitku ta-le obseg: 1. Beziehungen zwischen Erdbeben und atmosphärischen Bewegungen, von Ferdinand Seidl (Fortsetzung und Schluss). 2. Schloss und Herrschaft Lueg, von S. Rutar (Schluss). — Kleinere Mittheilungen: 1. Die Lucienkapelle der Franciscanerkirche in Laibach, von K. Črnologar. 2. Urkunden betreffend die Lucienkapelle der Franciscanerkirche zu Laibach, von A. Kaspret. 3. Carniolana aus dem Graf Coronini-Cronbergischen Archive. 4. Prähistorische Grabungen in Krain. — Literaturbericht: 1. Christliche Ikonographie. — Imena piscev, zgolj znanih domačinov, kakor tudi naslovi razpravljanih predmetov nam utrjujejo bolj in bolj pre-pričanje, katero smo že o neki priliki izrekli, da se omenjeni pisatelji za »Mittheilungen« prav žrtvujejo in doprinašajo »sacrificio dell' intelletto« samo s tem rodoljubnim namenom, da bi obdržali muzejskemu društvu neke denarne prispevke, ki bi sicer prestali, ako bi prenehale omenjene nemške publikacije. Ali duševno zalagati nemški pisane »Mittheilungen« bi bila po naši skromni sodbi izključno naloga in častna dolžnost nemškim našim so-deželanom, ki se toliko ponašajo kot privilegovani zakupniki dušnega in gmetnega kapitala v deželi; toda kje jih je kaj?

Životopisni obrazi iz obsega obrta, umetnosti in indu-strije. Izdal dr. Frančišek vitez Haymerle. Preložil A. Funtek. V Ljubljani. Natisnila in založila Ign. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1895. — Str. II + 99. — Cena trdno vezanemu izvodu 50 kr. — Že o neki prejšnji priliki, ko nam je došlo v oceno in priporočilo več knjig praktične vsebine iz obrtnega in gospodarskega področja, smo izrazili svojo zadovoljnost o tem, češ da so take publikacije jako značilni pojavi naše vsestranski napredujoče in v vse sloje prodirajoče prosvete. Ista zado-vljščina nas navdaja napram »životopisnim obrazom«. Saj ravno pridobitev obrtnih krogov je za nas silno važna v socialno-političnem in posredno tudi v narodnem pogledu; kajti ravno obrtništvo, ustanovljeno po naši do-movini većinoma po tujcih, se dolgo časa ni moglo sprijateljiti z našimi narodnimi težnjami. Da se je zazdelo potrebno, izdati tako knjigo, trvdki, ki ne streže v prvi vrsti našim narodnim namenom, to je že samo ob sebi veselo znamenje. Tudi g. pisatelja moramo pohvaliti, da se je, dasi pesnik

in leposlovec, ponižal do takega prevoda, samo da bi »ustregel obrtnikom slovenskim, podajajoč jim v rodnem jeziku te prekrasne životopise«. Pa saj je sledil pri tem samozatajnem, toda zaslužnem delovanju slavne vzore; saj je tudi pesnik »Ilirje oživljene« preložil Matoškov »porodničarski vuk«. — Štirinajstere prevedene životopise pa je pomnožil g. prelagatelj, »oziraje se na ožjo domovino kranjsko, z životopisi treh odličnih obrtnikov kranjskih, ki so v marsičem lep vzgled naprednemu obrtniku«. No, priznati moramo, da se nam ravno ta pomnožitev ne vidi imenitna z ozirom na čudno izbiro (poleg Antona Samasse, Fidelisa Terpinza se prikazuje celo Gustav Tönnies!) Ali je morda tudi to koncesija nemško-kranjskemu kapitalu? Da ne govorimo o drugih starih »Kranjcih«, ki so si tudi vedeli pridobiti imetek in ime z dlanjo in umom, nemilo pogrešamo životopis Žige Zoisa, ne kot slovenskega mecenata, ampak kot slavnega zaščitnika in pospeševalja domačega velikega obrtništva.

V jezikovnem obziru prevodu nimamo kaj prerekati; saj je g. prelagatelj znan kot jako spreten pisec in verzifikator. Da se v besedosledju ne zlagamo povsod z njim, takisto v nekaterih rečenicah, ki se nam vidijo nekam nedomače (n. pr. deležniki na -ši), to je postranska stvar; vobče se čita prevod jako gladko in prijetno. Samo nekaj nas je zbadalo pri čitanju: tista nedosledno izvedena, samo semtertja posejana naglasna znamenja, ki so po naših mislih čisto nepotrebna in so le nepotrebna muka stavcu. Kaj si hočejo n. pr. naglaski v tem le stavku: »čegar imé je do današnjega dné kár najtesneje spojeno z novodóbnim lončarstvom«. Komu je mislil g. prelagatelj ustreči s takimi poedinimi znamenji? Ali obrtniku-tujcu, ki bi se hotel po tej knjizici učiti slovenščine? Tega menda sam g. prelagatelj ne bo trdil, ker so njegova diakritična znamenja za tujca čisto nedostatna. In bi li obrtnik-Slovenec brez tistih muh drugače čital besede: imé, dné, kár, novodóbnim? Nam se zdi tisto naglaševanje naravnost — recimo — usiljivo, kakor da pisatelj ne bi zaupal prav jezikovni zavesti čitateljevi. Pustimo že vendar v poljudnih, narodu namenjenih knjigah tisto smešno naglaševanje — sebi, stavcem in čitateljem v olajšatev. — Knjizici je pridejan tudi še »slovarček (3 in pol strani) nekaterih tehniških izrazov«, ki so se po naših mislih vobče prav posrečili.

Domača vzgoja. Slovenskim materam, vzgojiteljicam, učiteljicam, vzgojiteljem in učiteljem po najboljših virih spisal Jakob Dimnik, učitelj v Ljubljani. — Čisti dohodek je namenjen »Društvu za zgradbo učiteljskega konvikta v Ljubljani«. — Izdalo in založilo »Društvo za zgradbo učiteljskega konvikta v Ljubljani«. — V Ljubljani 1895. — Tiskarna Rud. Milič-eva. (sic!) — Str. vel. 8° 141. — Cena broširanemu izvodu 1 gld.; dobiva se pri pisatelju samem in v vseh ljubljanskih knjigotržnicah. — Ocenimo napišemo, ko natančneje pregledamo knjigo.

Slovensko gledališče. Doba od 15. oktobra pa do 15. decembra 1895. l. je prinesla obiskovalcem slovenskega gledališča dokaj izrednega užitka. Pela se je namreč v tem času, prvokrat na slovenskem odru, velika Meyerbeerjeva opera »Afričanka« in sicer dne 18. in 22. oktobra, 9. in 19. novembra pa 15. decembra.

Kritikovati Meyerbeerjevo godbo bi bilo dandanašnji vsekakor nekoliko kesno. Res je sicer, da njegova godba bolj preseneča in očaruje, da bolj mami čute, nego pretresa srce; toda očitaneje, da mož ni znal poseči v globočine človeških prsi, vendar ni povsem resnično. Znal bi bil po naših mislih tudi to, a ni se mu nemara zdelo potrebno. Čudno bi bilo, da ne bi bil sin židovskega trgovca tudi nekoliko spekulativen; zato je gledal bolj na zunanji blesk in učinek, nego na vzvišenost in plemenitost motivov. Toda bodi si kakorkoli, Meyerbeer ostane vendarle eden prvih skladateljev, in o odru, na katerem se je dostojno izvajala njegova »Afričanka«, se bode zmeraj govorilo spoštljivo. In da se ta opera ne bi bila dostojno izvajala na našem odru, tega mislimo, ne bi mogel trditi tudi najstrožji kritik. Sem-tertja bi se dalo seveda še kaj popolniti, toda ob naših razmerah ni skoro mogoče podati kaj bolj dovršenega. Petje je bilo povsem izborno, uprizoritev zares lepa. Zlasti nas je veselilo, da se o novo nastavljenih pevskih silah nismo motili, in da so se nade, ki smo jih stavili na-nje, obistinile. Gospica Ševčikova, ki je v Afričanki nastopila kot Selika, nam pri vsakem novem nastopu bolj imponuje. Upoštevaajoč njeno nekoliko bolj šibko postavost, smo bili skoro malo v skrbeh, ji bode-li povsod dovolj močan glas. Naše skrbi niso bile upravičene. Njen glas doni vedno krepko izmed vseh drugih in zmaguje z lahkoto tudi največje težkoče. A ljubka gospica ni le izvrstna pevkica, temveč imenovati jo smemo tudi dobro igralko. Prikupila se nam je dosedaj v vseh ulogah, v katerih je nastopila. Gosp. Purkrabek je bil kot Vasco povsem na svojem mestu. Njegov glas doni tedaj najčisteje in najprijetneje, kadar mu je dana prilika, da se popolno razvije, in da pokaže vso svojo moč. Ugaja nam pri tem pevcu tudi njegovo neprisliljeno in sigurno nastopanje, samo njegovemu licu bi želeli nekoliko več izrazitosti. Gospod Noll je vedno enako mlad in čil, i kot pevec i kot igralec. Pogodil je ulogo Neluska vrlo dobro in jo je izborno pel. Ne moremo se sprijazniti z mislijo, da gospoda Nollija kdaj ne bi bilo več na našem odru. Izvrsten je bil tudi gospod Vašiček v obeh svojih ulogah. Gospa Inemanova kot Ines je navzlic svojemu nekoliko šibkemu glasu dobro uspevala. Pohvale so vredni tudi gospodje Štamcar (Don Diego), Rus (Don Alvero) in Kronovič (veliki inkvizitor).

Pri tej priliki si štejemo znova v dolžnost, da izrečemo kapelniku g. Benišku svoje priznanje. Treba le nekoliko paziti, kako on diriguje, in takoj se vidi, čigava zasluga je, da se izvršuje vse tako lepo in točno.

Drugi po naši misli zelo važni dogodek je bil ta, da je bila po dolgem presledku na slovenskem odru zopet na vrsti klasična drama! Dne 7., 12. in 17. novembra so se predstavljali Schillerjevi »Razbojniki« in sicer tako, da smo jih bili lahko veseli. V vsakem oziru seveda predstava ni bila tako dovršena, da si, vsaj v malenkostnih stvareh, ne bi bili želeli še nekoliko večje popolnosti; toda to lahko trdimo, da v glavnih potezah je bil ves ansambel lepo završen in so bile vse večje vloge v izvrstnih rokah. Starejši obiskovalci slovenskega gledališča se še spominjajo, da so se »Razbojniki« že pred leti igrali na našem odru. Mi tudi še prav dobro pomnimo kritiko nam nasprotnega nemškega lista o dotični predstavi. Pohvaljen je bil edini Roler v prizoru, ko pribeži izpod vislic. Kaka ironija! No, mi bi si bili želeli, da bi bil oni kritik sedaj videl, kako so se predstavljali »Raz-

bojnik« na našem odru. Gotovo bi bil strmel in se čudil našemu napredku — kajti njegova tedanja kritika ni bila povsem krivična.

Glavno zanimanje pri tej predstavi se je obračalo seveda na gospoda Inemana, ki je igral težavno ulogo Franca Moora. Prvikrat se nam je pač zdelo, kakor bi nam bil kazal g. Inemana Franc nekoliko prejasno lice v tistih trenutkih, ko so se mu porajale črne misli v glavi. A tega je bila kriva samo maska, kajti pri poznejših predstavah ni bilo tega nedostatka. Sicer pa smo morali od stopnje do stopnje bolj občudovati njegovo fino premišljeno, vprav mojstersko igro. To je bilo vse tako strogo umerjeno, brez vsega pretiravanja, vse tako resnično, da se nismo mogli dovolj načuditi. Zdelo se nam je, kakor bi bil hotel gospod Ineman dokazati resnico izreka, da se duša zrcali v očesu. Ne toliko na njegovem obrazu, nego v njegovih očeh si bral, kaj se godi v njegovi notranjosti. Tako, kakor je gospod Ineman igral to ulogo, jo igra le pravi umetnik, ki se zna uglobiti v pesnikovo mišljenje, a zna obenem tudi samostojno ustvarjati. Schiller si Franca Moora morda ni ravno takega mislil, kakršnega nam je podal gospod Ineman; toda če bi ga bil videl predstavljati tako, bi bil gotovo zadovoljen z njim. Gospod Ineman je zaslužil, da mu na tej ulogi še posebej čestitamo.

Gospod Stojković je bil kot Karol Moor junak od nog do glave. Že njegova postava ga usposablja za take uloge. Pa tudi igral je izborno. Škoda, da včasih ne govori dovolj razumljivo. Zlasti kadar hoče izraziti strast, se mu izgubi semtertja glas v tako visočino, da ga ni več razumeti. A tega nedostatka se morda sčasoma iznebi.

Gospico Terševo smo že preje enkrat pohvalili kot dobro igralko; bila je tudi kot Amalija na svojem mestu. Žal, da tudi njej organ nekoliko nagaja, in da njen glas nima one mehkode in milobe, katere bi si pri izraževanju nežnejših čutov želeli.

Presenetil nas je gospod Danilo kot stari Moor. Baš radi te uloge smo bili v posebnih skrbeh, a pogodil jo je tako dobro, kakor je ne bi bili od njega nikdar pričakovali. Tu je bil res pravi igralec, dočim je drugače skoro vedno isti — Danilo.

K skupnemu uspehu so dosti pripomogli tudi gg. Verovšek (Schweizer) in Orehek (Spiegelberg), pa gospa Danilova (Kozinsky). Gospa Danilova ima pred vsemi drugimi domačimi igralnimi močmi to prednost, da govori v vsaki ulogi popolnoma razumljivo. Toda o tej točki izpregovorimo morda še posebej pozneje kdaj.

Vredno, da posebej omenimo, je gotovo tudi to, da se je v tem času posrečilo intendantiji slovenskega gledališča zopet stalno pridobiti za naše gledališče gospico Irmo Polakovo. Dne 24., 26. in 29. oktobra je nastopila še kot gost na našem odru, in sicer 24. oktobra kot Joseph v »Pariškem potepuhu«, 26. in 29. oktobra pa kot Denisa v »Mam'zelle Nitouche«, a dne 1. decembra je igrala le to ulogo že kot redna igralka slovenskega gledališča. Odkrito povemo, da nas je ta pridobitev zelo razveselila. Ne da bi bila gospica Polakova kdo ve kaka posebna igralka, a da je zelo porabna moč, to je znano vsacemu obiskovalcu slovenskega gledališča iz prejšnjih časov. Za-njo je bilo v vsaki igri, vsaki opereti ali operi mesta, in v vsaki ulogi je bila ljubka prikazen. Razen tega pa je nekoliko ulog

ki so kakor nalašč pisane, za-njo; taka uloga je tudi Josephova v »Pariškem potepuhu« in Denisina v »Mam'zelle Nitouche«.

Veliko večino obiskovalcev je pri omenjenih predstavah pač pred vsem mikalo videti, koliko je gospica Polakova v tem času napredovala, ko je bila angaževana na Dunaju. Nam pa je baš to, kar je druge mikalo, prizadevalo nekoliko skrbi. Ulogi Josephova in Denisina sta taki, da se za-nju ne da kdo ve kaj učiti, treba je razen nadarjenosti le še pravega temperamenta. Zato smo se bali, da si je gospica Polakova morda kaj prisvojila, kar ji ne bi dalo več kazati se v teh ulogah v oni izvorni, neskaljeni preprostosti, ki je pred vsem važna pri njiju izvrševanju. V »Pariškem potepuhu« smo se prepričali, da je bila naša bojazen neutemeljena. Pač pa nam gospica Polakova kot Nitouche prvič ni povsem prijala; prekoračila bi bila skoro one meje, preko katerih ji ne bi mogle slediti naše simpatije. Neverjetno je, kolikega pomena so včasih malenkosti. Teatralno agiranje z rokami ondi, kjer bi jih bilo treba dvigati sklenjene kvišku, nekoliko predrznih skokov o nepravem času in par trivijalnih izrazov — in pred nami ni več ono ljubko dekletce, ki se prisiljeno upogne napačni odgojevalni metodi in se pač kaže tako, kakršno jo hočejo imeti — dokler ji namreč predstojnica ne pokaže hrbta; kakor hitro pa je sama, je zopet taka, kakršno jo je ustvaril ljubi Bog: živa, radovedna, tudi razposajena, a vendar nepopačena, z eno besedo, prava ženska z vsemi dobrimi in slabimi lastnostmi . . . temveč namesto nje imamo pred seboj razuzdanko, s katero se nikakor ne moremo sprijazniti. Nočemo trditi, da se je gospica Polakova izpozabila baš tako daleč, a nekaj potezic je bilo, ki bi jih bili radi pogrešali pri njenem prvem nastopu. S tem večjim veseljem konstatujemo, da se je gospica Polakova v poznejših nastopih kot Nitouche, morda vzpričo kakega migljaja, vseh teh napak do malega iznebila. Radi ji verjamemo, da bi bila Dunajčanom morda s prvim nastopom bolje prijala, a nam naj se le kaže tako, kakršna je bila pri poznejših nastopih. Sicer pa ne moremo trditi, da gospica Polakova ne bi bila v ničemer napredovala. Igrala je mnogo spretneje in živahneje, nego lani, in tudi se nam je dozdevalo, da poje bolje, nego je lani.

Dva lepa večera smo imeli dne 27. in 29. novembra, ko je nastopil kot gost gosp. Adam Mandrovič, ravnatelj in član hrvaškega narodnega gledališča v Zagrebu. Prvi večer je nastopil kot Risler starejši, drugi večer pa v žaloigri »Ludovik XI.« v naslovni ulogi. V obeh ulogah se je izkazal g. Mandrovič nenavadnega umetnika in nas prepričal, da slava, katero uživa med našimi brati, nikakor ni pretirana. V njegovih igri je vse natanko premišljeno in strogo umerjeno; tu ni nikakršnega pretiravanja, nikakršnega hlastanja po učinkih in uspehih — vse naravno in resnično. Zato pa je zlasti v tragičnih momentih njegova igra res pretresljiva. Zlasti težko ulogo Ludovika XI., tega krvoločnega bogohlinca, je igral tako dovršeno, da bi jo bilo skoro nemogoče igrati boljše.

Manj važne predstave so bile dne 20. oktobra, ko se je ponavljal igrokaz »Siroti«, potem dne 1. novembra in 3. novembra popoldne, ko se je igrala Raupachova žaloigra »Mlinar in njegova hči«. Zvečer tega dne pa se je pel z velikim uspehom zopet Trubadur.

Dne 15. novembra se je najprej predstavljala duhovita Vrehlickega igrica „V Diogenovem sodu“. To igro je poslovenil rajni Gestrin, Gestrinov jezik pa dela igralcem vselej težavo; o tem smo se že večkrat in tudi ta večer prepričali. Izboren je bil gospod Ineman (Diogen) in dokaj dobra gospica Slavčeva kot Melisa. Aleksandra Velikega nam kaže pesnik v tej igri od nenavadne strani, zato te vloge ni baš tako lahko pogoditi. Tudi temu je nemara pripisovati, da si gospod Verovšek svojega dostojanstva ni bil povsem v svesti.

Zatem se je pela prvič v letošnji sezoni „Cavalleria rusticana“ in sicer dovolj povoljno, četudi se je nekaterim igralcem videlo, da se nekoliko preveč silijo, da bi se pokazali v vročekrvnem laškem temperamentu.

Dne 23. novembra in 3. decembra se je igrala na slovenskem odru prvič „Maskarada“, gluma v treh dejanjih, francoski spisala Aleksander Brisson in Albert Carré. Igra ima to, po čemer se odlikujejo skoro vse francoske vesele igre, namreč „esprit“, lastnost, po kateri se razločujejo pred vsem od nemških veseloiger. Dejanje je zelo preprosto, in enotnega dejanja pravzaprav niti nič ni. Edina vez vseh posameznih epizod je brezumna ljubosumnost Serafinina. In vendar je igra polna komičnih, smeh vzbujajočih prizorov. Igralo se je prvič premalo živahno, ne z ono lahkoto in gibčnostjo, ki je pri tacihi igrah neizogibno potrebna. Pri reprizi so igralci sicer izkušali ta nedostatek odpraviti, toda posamezniki so pri tem zopet zašli v pretiravanje. Odlikoval se je po svoji igri g. Ineman (Poulard), kateri je v tej ulogi pokazal, da tudi kot komik nekaj velja. Gospa Danilova je pogodila ulogo ljubosumne Serafine jako dobro. Jako ljubka je bila gospica Terševa (Suzana), zlasti v prizoru, ko se dela vinjeno, hoteč se osvetiti svojemu možu za njegove laži. Tudi gospod Stojković (di Blanche) in gosp. Danilo (Justarel) sta dobro igrala.

Dne 7. in 10. decembra pa se je prvič pela na našem odru bajna spevoigra, ali kako bi jo že imenovali, „Janko in Metka“. Spisala je igro, ali pravzaprav, predelala je znano bajko v libreto Adelajda Wette, a uglašbil jo je Engelbert Humperlinck. Skladatelj je baš po tem svojem delu kar nenadoma zaslužil. Dejanje je sicer — kakor je že pri bajkah navada in niti drugače mogoče ni — vseskozi otročje, in vendar mora ganiti vsakoga, kdor ima še kaj srca za to, kar je lepo. Godba pa je pristen komentar tega tako ljubkega dejanja. S finim čutom, ki je last le pravemu umetniku, se je znal skladatelj uglobiti v otročje-naivno mišljenje in početje obeh glavnih „junakov“ te igre in je dal vsem nežnostim pristen in značilen izraz. Dejanje in godba popolnujeta drug drugega ter se spajata v dovršeno celoto. Človek res misli, ko vse to gleda in posluša, da so se mu vrnili srečni otročji časi. In ker je žela ta spevoigra povsod, koder se je izvajala, toliko priznanja, nam je živ dokaz, da prava poezija še ni izgubila svoje moči, in da je še mnogo mnogo med izobraženci tacihi, kateri se ne morejo prav sprijazniti z realizmom, ki se dandanes pojavlja povsod, v slovstvu in v glasbi.

Uprizoritev opere je bila prvokrat v marsikaterem oziru pomanjkljiva. Toda posamezne nedostatke prezremo tem raje, ker so že pri drugi predstavi do malega izginili. Odlikovala se je v igri gospica Polakova (Janko), dasi bi ji pri tej priliki priporočali, da ne bi na odru imela vedno še po-

stranskih namenov. Sicer pa bi bila enakega migljaja vredna še marsikatera moč izmed našega ženskega igralnega osobja.

Da gospica Ševčikova (Metka) ni igrala z isto gibčnostjo, kakor gospica Polakova, tega je pač nekoliko krivo tudi to, da mora paziti tudi na tekst, ker je nevešča jeziku. Zahteve, ki se stavijo do omenjene gospice, niso majhne. Mi, kar se tiče jezika v operi, nikakor nismo tako strogi, kakor so drugi, in ako bi kak igralec pel češko namesto slovensko, nam ne bi bilo to še nikakor »casus belli« proti dotičniku. Ljubše nam je seveda, ako se poje slovensko, toda radi jezika naj bi nikar ne trpelo petje. In nekoliko prizanesljivosti moramo tudi kazati, vsaj v začetku, nasproti tujim močem. Sicer pa je pela gospica Ševčikova tudi to ulogo tako dovršeno, kakor je dosedaj še vse druge. Da je uspel gospod Nolli, tega nam ni treba še posebej poudarjati. Izvrstna je bila gospica Jungmanova kot večča hrustalka, in tudi gospica Matilda Nigrinova je svoji nalogi zadoščala. Z.

† **Dr. Bogoslav Šulek.** Dne 20. novembra lanijskega leta je umrl v Zagrebu dr. Bogoslav Šulek, eden izmed starih Ilircev, ki ga je poklonila Hrvaški slovaška zemlja, katera je rodila Slovanstvu toliko imenitnih in zaslužnih mož.

Bogoslav Šulek je bil sin protestantskega župnika v Subotišču ter se je rodil 20. aprila l. 1816. V Pčžunu je dovršil modroslovne, pravoslovne in bogoslovne nauke. Posebno so se mu omilile prirodoslovne znanosti. Ko je oče obolel, ga je nadomeščal sin brez posvečenja z dovoljenjem duhovnega poglavarstva do smrti njegove. Ali ker je bil slabega telesa in nagluh, se ni mogel posvetiti temu stanu. Zato se je leta 1828. preselil v Brod na Savi k bratu Mihajlu, ki je bil zdravnik tamkaj. Leta 1830. je šel v Zagreb in postal zlagar (črkostavec) pri Zupanu, pri katerem je postal tudi faktor. V tej službi se je seznanil z Ljudevitom Gajem in drugimi književniki hrvaškimi one dobe. Začel je pisati v Gajevo »Danico«; potem je postal njen urednik l. 1843. in ostal do avgusta l. 1846. Istega leta je prevzel urejevanje Gajevih »Narodnih Novin«; ko pa je l. 1849. ta Gajev list postal glasilo Bachove vlade, je izstopil iz uredništva. Leta 1850. je postal zagrebški meščan. Ves čas se je boril za hrvaška prava in izdajal tudi brošurice politične vsebine.

Odslej se je jel baviti s šolsko literaturo. Spisal je prvo hrvaško botaniko in ustanovil nazivlje botansko.

Na gospodarskem polju je priteknel na pomoč narodu z »Gospodarskim listom«, katerega je urejal od l. 1857.—1865.

Leta 1860. je dovršil veliki nemško-hrvaški besednjak v dveh zvezkih. Istega leta, ko se je jelo pomaljati solnce svobode izza oblakov absolutistske germanizacije, je napisal politično knjigo »Hrvaško-ogrski ustav«. Ko se je hrvaški jezik v javnem in zasebnem življenju dokopal do svojih pravic, je jel urejevati l. 1865. politični časopis »Pozor«. Leta 1868. je izdal knjigo »Naše pravice«; v njej je dokazal slavo in moč hrvaškega naroda v dobi od leta 1102.—1868.

Imenitno delo je bil njegov v dveh zvezkih od deželne vlade izdani »Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja.« 1874. in 1875. V istih letih (1873—1875) je izdal v treh zvezkih »Prirodni zakonik ali popularno fiziko«.

Za njegove zasluge na književnem polju ga je imenovala jugoslovanska akademija takoj v začetku svojega ustrojenja za svojega pravega člana. Napisal je za »Rad« več znanstvenih razprav. Leta 1881. je izšla njegova »Lučba za svakoga ili popularna kemija«, katero je izdala Matica hrvaška. Važna je tudi knjiga »Hrvatski ustav ili konstitucija godine 1882.«, kjer je narisal ves državni ustroj Hrvaške, odkar je leta 1868. stopila v zvezo z ogrsko kraljevino.

Razen tega je prevel za hrvaške domobrancelje do 20 vojaških knjig in napisal brezbroj manjših zgodovinskih, zabavnih in poučnih člankov v različnih časopisih.

Iz navedenih podatkov je jasno, kako raznovrstno je bilo Šulkovo delovanje. Ni je skoraj stroke, v kateri ne bi bil deloval. Pri tem se je odlikoval Šulek, dasi rojen Slovak, po izvrstnem slogu, ki je spajal s pravilno sintakso jasnost in narodni kolorit.

Ako še omenimo, da je bil vzoren rodoljub, svetel značaj, nesebičen, neizmerno delaven in učen, tedaj bodemo razumeli, da je žalost hrvaškega naroda o izgubi takega moža velika, da pa tudi slava njegova ostane iskrena in dolgoveka.

Dne 2. decembra so ga pokopali v arkadi ilirskih prepoditeljev. Na njegovem grobu so izrekli slovo zastopniki učenih društev in meščanstva. Ironija je bila, da je protestantovski svečenik prvi govoril nemško nagrobnico.

R. P.

Dela po narodopisni razstavi češkoslovanski. Kdor je videl narodopisno razstavo, s katero se je proslavil češki narod l. 1895., ali jo pa pozna samo po popisih, ta pač ve presoditi, koliko priprav, neumornega dela, temeljitega znanja in umetniškega okusa je bilo za-njo treba. To seveda ni moglo ostati brez nasledkov tudi v književnosti. Že po razstavi so nas vodili glavni in razni posebni katalogi, v katerih je imelo marsikaj stalno vrednost; oba ilustrovana tednika »Světovor« in »Zlata Praha« sta prinašala mnogo izvrstnih razstavnih podob v vsaki številki, časopisi in listi pa so marljivo budili zanimanje za razstavo s primernimi članki. Semtertja so se čitali že med razstavo temeljite razprave o nekaterih oddelkih. Pravo ocenjevanje se pa še zdaj nadaljuje. Naš namen pa je samo, da opozorimo Slovence na nekatera posebno zanimiva dela, katera je obrodila praška razstava.

V prvi vrsti moramo omeniti spis: *Národopisná výstava českoslovanská v Praze 1895.* (Tiska in zalaga J. Otto v Pragi). To delo izdajata izvrševalni odbor narodopisne razstave in narodopisno društvo s pomočjo pisateljev in umetnikov čeških. Tudi uredništvo vodi lanjske razstave oče, g. ravnatelj F. A. Šubert, poleg njega pa L. Niederle, ravnatelj novega narodopisnega muzeja, arhitekt Fr. Schläffer, lanjske razstave tajnik Em. Kovář in slikar K. L. Klusáček, ki ima na skrbi podobe. Lahko si mislimo, da je mnogo zavednih Čehov, ki so imeli upravičeno veselje s svojo »narodopisno bajko« — tako prav prikladno imenuje g. Šubert lanjsko razstavo — tudi želelo, naj se spomin o tem krasnem in veličastnem delu v besedah in podobah ohrani sedanjemu in bodočim zarodom. Te naloge so se takrat takoj lotili izdajatelji in uredniki ter jo hočejo dosti hitreje izvršiti, nego se je to zgodilo z velikim delom »Sto let práce«, ki hrani spomin na jubi-

lejno razstavo l. 1891. Po prvih štirih zvezkih, ki jih imamo pred seboj, pa že tudi lahko sodimo, da bo to delo popolnoma dostojno zaslužene slave narodopisne razstave in vsega naroda, ki jo je priredil. Kratko in jedrnato nam popisujejo uredniki in drugi poklicani strokovnjaki zgodovino, priprave in razstavo samo po glavnih oddelkih. Popisovanje pa dopolnjujejo neizmerno lepo in jasno izvedene podobe, ki so večkrat na celem velikem listu, tako da se nam prav plastično predstavljajo velike skupine ljudstva ali pa večji razstavniki oddelki. Ornamenti se večkrat podajajo v barvah. Posebno pozornost pa vzbujajo barvotiski (dosedaj v vsakem zvezku po eden), na katerih vidimo valaškega godca, kmetico iz plzenjske okolice, moravsko-slovaške kopaničare, dudaka (godca na dudah) in chodsko kmetico od Šumave kakor žive pred seboj. Pri tem treba pomisliti, kako raznobarna in fino delana je obleka češkega ljudstva, potem bomo tem bolj pravično sodili omenjene slike. Tiskar J. Otto dokazuje, da se tudi s svojimi hromotipijami lahko zares meri s prvimi zavodi na Dunaju in na tujem.

Želim od vsega srca, naj bi vsaj nekoliko izvodov tega dela o narodopisni razstavi prišlo tudi k nam na Slovensko, da bi nam pričali, kaj more in zna češki narod, in tudi nas vzpodbujali k podobnemu delu, četudi v manjših razmerah. Vsega izide 20, največ 22 zvezkov, katerih ima vsaki po 20—24 strani; 5 zvezkov stane 4 gld., 10 zvezkov 8 gld., in pri tem je poštnina vračunjena.

Za dokaz, kako se je med Čehi razstava temeljito in vestno pripravljala, naj služi ta-le primer: *Národopisný Sborník okresu K o ř i c k é h o*. (V Kořicích 1895). Sodni okraj, ki meri 254,8 *km*² in šteje 30.499 duš, nam podaja v tem okusno in večkrat jako drobno tiskanem zborniku na 423 + 3 straneh (k temu pa je še treba došteti mapo in druge večje priloge) vse gradivo, ki nam slika ta okraj, kakšen je, in tudi, kakšen je bil. Tu imate sistematično obdelano vse, karkoli je v narodopisnem oziru važno: zemljepis, rudništvo, rastlinstvo, živalstvo, meteorologijo, merjenje in popis šolskih otrok, merjenje in popis odraslih ljudi, okrajno narečje, nazore ljudstva o nekaterih živalih in rastlinah, povesti, pregovore in reke, prazne vere, šege in navade v rodbinskem življenju, verske šege in navade, ljudsko hrano, nošo, zgodovino, slavne može, prebivališča, šolstvo, umetniško-obrtne spomenike, gospodarstvo doma in na polju, društva in njih zgodovino, narodno ornamentiko, pesmi, ples, godbo, spomine starih učiteljev in muzikantov. In koliko izvrstno izvedenih podob ljudi, hiš, cerkev, spomenikov i. t. d., koliko ornamentov, po narodnih motivih komponovanih obrobkov in vinjet! Sodelavci, katerih je blizu 30, so večinoma popolnoma neznanzi ljudje, ali vidi se, da je vsaki za svoj posel strokovnjak. To je češki narod! Kdor ga hoče prav razumeti in posnemati, naj ne pozabi tega primera! Do moči, veljave in razmernega bogastva se pride le z delom in znanjem.

Podobno se je delalo tudi v drugih okrajih, n. pr. v plzenjskem, slanskem, hlinskem) in v nekaterih krajih na Moravskem (večinoma po plemenih, izmed katerih so se pač najbolje predstavljali Valahi).

M. Murko.

(Konec prihodnjič.)

